

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce
Brigita Valentová

Zájem žáků o turistický oddíl při základní škole

Olomouc 2014

vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 23. 4. 2014

.....

Brigita Valentová

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnákové, Ph.D., za odborné vedení mé závěrečné bakalářské práce a poskytování cenných podnětných rad při jejím zpracování.

Dále bych chtěla také poděkovat vedení ZŠ a MŠ Olomouc, Řezníčkova 1, které mi umožnilo formou dotazníků realizovat průzkum mezi žáky

OBSAH

ÚVOD	6
1 DÍTĚ A DĚTSTVÍ	8
1.1 Ontogeneze lidské psychiky	8
1.2 Období dospívání	10
1.2.1 Vymezení období dospívání	10
1.2.2 Tělesný vývoj	11
1.2.3 Vývoj motoriky	12
1.2.4 Kognitivní vývoj	12
1.2.5 Emoční vývoj	13
1.2.6 Sociální vývoj	15
2 VOLNÝ ČAS	16
2.1 Vymezení volného času a jeho funkce	16
2.2 Zájmové vzdělávání	19
2.2.1 Zájmová činnost	20
2.3 Osobnost pedagoga volného času	21
2.4 Hra	22
2.5 Zážitková pedagogika	23
3 TURISTIKA	27
3.1 Historie turistiky	27
3.2 Turistika v Českých zemích	28
3.3 Dělení a druhy turistiky	28
3.4 Složky turistiky	30
3.5 Význam turistiky	31
3.6 Turistika a ochrana přírody	31
4 ORGANIZOVANÁ TURISTIKA	32
4.1 Literatura k danému tématu	32
4.2 Zájmové organizace zabývající se turistikou a pobytem v přírodě	33
4.3 Práce v turistickém oddíle	34
4.3.1 Příprava a vedení turistických akcí	35
4.4 Turistika a pobyt v přírodě v Rámcovém vzdělávacím programu	36

5 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ	37
5.1 Cíl průzkumu	37
5.2 Metoda průzkumu	37
5.3 Průzkumný vzorek	38
5.4 Vyhodnocení průzkumu	38
5.5 Shrnutí výsledků průzkumu	46
ZÁVĚR	47
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	48
SEZNAM PŘÍLOH	50

ÚVOD

Pro psaní mé bakalářské práce jsem si zvolila téma „*Zájem žáků o turistický oddíl při základní škole.*“ Tento námět jsem si vybrala proto, že mám k přírodě i k turistice velmi blízko. Již od útlého věku se jí aktivně věnuji. Od jara do podzimu bývala naše rodina na chatě v lesích, kde jsme se s kamarády pořádně vyřádili. O prázdninách jsem jezdila na letní tábory. V přírodě jsem bývala vždy ráda a pobyt na čerstvém vzduchu mi dělal dobře. K tomu hry, zábava, kamarádi, dobrodružství. S rodiči a bratrem jsme často jezdili do hor, kde jsme podnikali pěší túry. Naším nejčastějším cílem byly krásné Jeseníky a majestátné Vysoké Tatry. Na tyto výlety mám nezapomenutelné vzpomínky. Rodiče mne i mého bratra vedli k pokoře před horami a pěstovali v nás pěkný vztah k přírodě. Byli jsme vychováni k tomu, abychom byli ohleduplní, vnímaví a učili se porozumět přírodnímu prostředí. Tyto zásady jsem si v sobě uchovala a snažím se je předávat dál.

Také v současnosti se nadále věnuji pohybu v přírodě. S manželem provozujeme cyklistiku, pěší turistiku i vysokohorskou turistiku. Ráda se také zúčastňuji výletů s klubem turistů seniorů, jehož členkou je i moje maminka. Jde o mezigenerační propojení, kde získávám zkušenosti starších, které bych ráda podobným způsobem přenášela na mladší generaci, konkrétně na žáky základní školy.

Hlavním cílem předkládané bakalářské práce, kterého bude dosaženo prostřednictvím dotazníkového šetření, je zjistit, zda by žáci 2. stupně ZŠ a MŠ Olomouc, Řezníčkova 1, měli zájem o zřízení turistického oddílu při své základní škole, a popsat, co by od takového oddílu očekávali a jak by si představovali jeho činnost, pokud by se stali jeho členy.

V teoretické části je dílčím cílem bakalářské práce vymezit a charakterizovat pojmy dítě, mládež, dospívání, volný čas, zájmové útvary, zážitková pedagogika, hra, příroda a turistika.

Původním záměrem pro téma mé bakalářské práce byl projekt roční práce turistického oddílu při ZŠ. V průběhu psaní prvních kapitol jsem si postupně začala uvědomovat, že k vytvoření kvalitního projektu je nutné dobře znát cílovou skupinu, pro kterou je určen. Z tohoto důvodu jsem se začala hlouběji zajímat o dítě a jeho vývoj. Toto téma je obsahem jedné z kapitol. Neméně důležitou je také kapitola, zabývající se pojmy jako je volný čas, hra, zájmová činnost, zážitková pedagogika atd. Podrobným studiem této problematiky se lze dopracovat k hlubším znalostem a položit pevné základy pro kvalitní práci. Právě na těchto „*pevných základech*“ se dá vypracovat kvalitní projekt, ze kterého se děti budou těšit a bude obohacením jejich života.

Poněvadž výše uvedený projekt by přesáhl kapacitu bakalářské práce, rozhodla jsem se pro odložení na pozdější dobu. Mám v úmyslu použít jej jako téma mé diplomové práce.

Turistika, jako volnočasová aktivita, má v naší zemi dlouholetou tradici. Odborná definice pojmu turistika říká, že je to soubor činností spojených s pobytem v přírodě a s aktivním pohybem. A je všeobecně známo, že pohyb znamená život.

1 DÍTĚ A DĚTSTVÍ

Dítě a dětství je popisováno a zkoumáno v řadě věd (psychologie, psychiatrie, sociologie, lékařské vědy aj.). Dítě je jedinec v životní fázi od narození do období adolescence. Můžeme se také setkat s takovým pojetím, že za dítě je považován i jedinec před narozením, tedy v prenatálním období. (Průcha, 2003, s. 46)

Prenatální období je první fází periodizace lidského života. Člověk není největší živočich žijící na Zemi, ale potřebuje nejvíce času k plnému rozvoji svých schopností, tedy k plné dospělosti. Rozvoj lidské bytosti je individuální. V základu je dán dědičnými vlivy, ale dále už působí různé determinanty. (Švejcár, 1994, s. 51)

Například John Locke měl na problematiku lidské existence takový názor, že člověk se rodí jako tabula rasa (čistá deska) a teprve až zkušenosti, které získává v průběhu života, dále výchova z rodiny a okolního prostředí utváří lidskou bytost.

Je velmi důležité, jak působíme na člověka, v našem případě na dítě, právě v období životní dráhy, kterým je dětství. Jak uvádí pedagogický slovník: „*Jde o období intenzivního vývoje tělesného, intelektuálního, jazykového, emocionálního a sociálního, v jehož průběhu se formují rozhodující rysy osobnosti člověka.*“ (Průcha a kol., 2003, s. 41)

Nesmíme také zapomínat, že dětství z pohledu sociologického je kategorie sociální struktury, neboli sociálně konstruovaného období, v jehož rámci je život dětem formován, nebo je formován dětmi samotnými. Děti jsou aktivní spolutvůrci své sociální struktury ve společnosti. (Giddens, 1999, s. 159)

1.1 Ontogeneze lidské psychiky

Ontogeneze je proces tělesného a duševního vývoje jedince v průběhu života. Příhoda uvádí: „*Ontogeneze psychiky tudíž je nauka obírající se popisem, rozbohem, tříděním a srovnáváním změn chování v organismu vyrovnávajícím se s prostředím od početí do smrti.*“ (Příhoda, 1977, s. 7)

Pro pedagogiku je nejdůležitější proces psychického vývoje, kde se setkáváme se stádii: prenatální období; rané dětství; předškolní věk; školní věk; adolescence; dospělost a stáří. Na procesu psychického vývoje se podílí především dědičnost (genetická vybavenost); individuální zkušenosti získávané učním; vlivy obklopující sociální prostředí a kulturní

vzorci. Tyto všechny determinanty se podílejí na kognitivním, inteligentním a emočním vývoji všech stádií.

V literatuře se můžeme setkat s vývojovou periodizací z hlediska biopsychologického, psychologického, psychoanalytického a psychosociálního. Dělení životního průběhu na etapy je i pro vědeckého pracovníka obtížné. A to díky tomu, že u každého jedince probíhá životní pochod jiným tempem, který je ovlivňován rodovým původem, povahou výživy, zdravotními podmínkami a zeměpisným a společenským prostředím.

Příhoda je autorem *Biopsychologické vývojové periodizace*, kde je toto roztrídění jakousi normou, kde nicméně mizí vývojové rozdíly mezi ženami a muži, i když se průměrné hodnoty o něco liší. Je známo, že žena je zpravidla zralejší nežli muž stejného věku.

Příhoda pro svou věkovou periodizaci navrhuje tato dělení (Příhoda, 1977, s. 13):

I. Rozvoj antenatální:

- a) zárodečný a embryonální od 0 do 3 lunárních měsíců,
- b) fetální od 4. do 7. měsíce,
- c) prenatalní v užším smyslu od 8. do 10. měsíce;

II. První dětství:

1. Období nemluvněte,
 - a) natální období od 0 do 10 dnů,
 - b) novorozence od 10 do 60 dnů,
 - c) kojení od 2 do 12 měsíců;
2. Věk batolete mladšího od 1 do 2 let a staršího od 2 do 3 let;

III. Druhé dětství:

1. předškolní od počátku trvalého chrupu od 3 do 6 let,
2. prepubescence od 6 do 11 let;

IV. Pubescence od 11 do 15 let;

V. Období hebetické:

1. postpubescence od 15 do 20 let,
2. mecitma od 20 do 30 let;

VI. Životní stabilizace a vyvrcholení od 30 do 45 let;

VII. Intervium (počínající involuce) od 45 let do 60 let;

VIII. Senium:

1. senescence od 60 do 75 let,
2. kmetství od 75 do 90 let,
3. patriarchium od 90 let.

1.2 Období dospívání

Práce je zaměřena na žáky druhého stupně základní školy. Proto se tato podkapitola věnuje dospívání. V literatuře se můžeme setkat s rozmanitými názvy tohoto období. Např.: střední školní, výrostkové, adolescence, věk nácti, puberta a v dnešní době hojně užívaný termín teenager. Jak uvádí Jitka Šimíčková – Čížková a kolektiv, je to období, na které je pohlíženo jako na léta „*bouří a stresů*.“ To by mohl potvrdit jistě každý rodič. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 115) Toto složitě období také umocňuje dnešní přemodernizovaná a uspěchaná doba. A bohužel také fenomén zvaný Facebook. Je také známo, že dnešní mládež dospívá mnohem rychleji, než v dřívějších dobách a to právě díky okolnostem, které jsem uvedla výše.

Jedinec se vyvíjí zpravidla nerovnoměrně a to po stránce anatomické, fyziologické, intelektové, emocionální i sociální. Je známo, že pro dospívajícího je typické vymanit se ze závislosti na autoritách. Touží po samostatnosti. Často se také setkáváme s projevem vzdoru a negace. Pubertálním projevem je také touha někam patřit. Nebezpečím ale je, že se jedinec může přiklonit k rizikovým skupinám a asociálním činnostem. (Průcha a kol., 2003, s. 193) Důležitou roli tedy zastává osobnost vychovávajícího jako je rodič, učitel a vychovatel. A to z toho důvodu, aby v našem případě ještě zatím jenom „*dítě*“ převzalo ty správné vzorce chování, které si ponese v budoucím dospělém životě.

1.2.1 Vymezení období dospívání

Langmeier a Krejčířová uvádějí: „*V základním biologickém smyslu lze dospívání vymezit široce jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání (zejména objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků) a více nebo méně vyznačenou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti (plné reprodukční schopnosti) a dokončením tělesného růstu.*

Současně s biologickým zráním probíhá řada významných a nápadných psychických změn, které můžeme povšechně charakterizovat ohlášením nových pudových tendencí a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly, celkovou emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého (formálně abstraktního) způsobu myšlení a dosažením vrcholu jeho rozvoje.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142)

Dospívání je u každého jedince individuální. Musíme brát na zřetel také rozlišnost pohlaví. U dívek přicházejí změny dříve. Je třeba také počítat s tím, že na průběh změn mají vliv různé faktory. Sociální, ekonomické a kulturní. Z toho vyplývá, že pubescence je plynulá a skládá se z nekonečného počtu drobných změn a jejich hromadění vytváří nové kvality.

Období dospívání je v literatuře různě děleno. Má práce se zaměřuje na děti staršího školního věku, proto se budu věnovat období pubescence (11 až 15 let), které je dále členěno do dvou fází:

- a) Fáze prepuberty (první pubertální fáze): první známky pohlavního dospívání, především objevením se sekundárních pohlavních znaků. U dívek nastupuje okolo 10. roku a končí nástupem menarche kolem 13. roku života. U chlapců začíná v 11 letech a končí kolem 14. roku.
- b) Fáze vlastní puberty (druhá pubertální fáze): nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Období vlastní puberty můžeme vymezit věkem 13 až 15 let.

Obecně je známo, že u dívek je období prepuberty a vlastní puberty relativně kratší, uzavřenější, zatímco u chlapců je dlouhodobější. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 143)

1.2.2 Tělesný vývoj

Pro toto období jsou charakteristické výrazné změny v proporcích těla. Somatický vývoj nelze oddělit od nového způsobu chování. Nicméně je známo, že somatický vývoj předstihuje vývoj psychický a je také na první pohled znát. Můžeme také říci, že nastupuje období vytáhlosti, pro které je typický intenzivní růst končetin a trupu. (Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 116)

Pedagogická encyklopedie v kapitole „*Tělesné charakteristiky českých dětí a mládeže*“, nás seznamuje se sekulárním trendem tělesné výšky. Je to tělesný rozměr, který nejlépe charakterizuje změny životních podmínek a je nejlépe a nejčastěji sledován. Postupné zvyšování jejich průměrných hodnot pozorujeme u všech věkových skupin dětí i dospívajících. Markantní rozdíl byl zaznamenán u patnáctiletých chlapců, u kterých se

tělesná výška zvýšila za posledních 200 let o 30 cm. V posledních letech se zaznamenává, jak u chlapců, tak i u dívek, mírné zpomalování trendu zvyšování postavy.

Puberta s sebou přináší dynamičnost vývoje jedince. S tím souvisí růstová akcelerace, která nejlépe dokumentuje postupný posun období nástupu zrychleného pubertálního růstu a pohlavního dozrávání. Např. u dívek od poloviny 19. století se menarche objevuje stále v nižším věku. (Průcha, 2009, s. 355)

V neposlední řadě uvádím smutný fakt, který je alarmující. V posledních letech, vážným problémem v tělesném vývoji je dětská obezita, která vede k retardaci jejich růstu. Každopádně výše uvedené změny tělesných parametrů jsou výsledkem vzájemného vztahu dědičnosti a faktorů vnějšího prostředí, jako je např. vzdělání, výživa, zdravotní a sociální péče. Také celkové zlepšení životní úrovně obyvatelstva, ke které v průběhu minulého století došlo v ČR. (Průcha, 2009, s. 334)

1.2.3 Vývoj motoriky

Souhrn pohybových dovedností člověka se vyvíjí po celý život. V období dospívání je vývoj motoriky znatelnější než v předchozích fázích lidského života. Co se týče hrubé motoriky, můžeme se setkat především u chlapců s nekoordinovanými pohyby. To může vést k problémům v tělesné výchově a následně k pocitu nejistoty a studu mezi vrstevníky. Tady hraje velkou roli osobnost učitele, jak si s danou situací poradí. Nicméně díky postupné harmonizaci tělesných proporcí, dochází ke zlepšení pohybové zdatnosti. U dívek, se to projevuje ladnějšími pohyby a lepší schopností zvládnout obtížnou koordinaci těla. (Šimíšková – Čížková, 2010, s. 120)

1.2.4 Kognitivní vývoj

Pedagogický slovník uvádí, že jde o vývoj poznávacích funkcí u člověka během jeho života a prochází sledem určitých fází. (Průcha, 2003, s. 102) Literatura uvádí mnoho teorií tohoto vývoje. Nejznámější, dle mého názoru, je teorie švýcarského psychologa J. Piageta. Zde také uvádím jeho psychologickou vývojovou periodizaci, kde hlavní etapy vývoje dělí takto:

- I. Etapa senzomotorické inteligence – zahrnuje období od narození do 1,5 až 2 let.
- II. Etapa symbolického a předpojmového myšlení – asi do 4 let.
- III. Etapa názorného myšlení – od 4 do 7 let.
- IV. Etapa konkrétních operací – asi do 11 až 12 let.
- V. Etapa formálních operací – po 11 letech v průběhu dospívání.

Piaget sleduje a předkládá odpověď na to, jak se u dítěte vyvíjí logické myšlení v oblasti matematické, geometrické, fyzikální, ale i v oblasti morální. Dítě je zde v interakci s prostředím. V prvním případě se jedná o asimilaci, kdy dítě působí na okolní předměty tak, že si je přeměňuje podle své představy. V druhém případě se jedná o akomodaci, kdy se dítě utváří a mění pod tlakem a vlivem okolí.

Náš pubescent se nachází ve 4. a 5. etapě, kde se zaměřuje na konkrétní a formální operace. Piaget uvádí, že dítě ve věku 11 i 12 let je schopno chápat příčné vztahy a nespokojí se s jednoduchými souvislostmi. Školák je také schopen řadit předměty podle kvantitativních znaků, jako je např. délka, hmotnost a také podle tvarů. V průběhu dospívání je dítě schopno logicky třídit, srovnávat i řadit různé konkrétní věci. Projevuje se také schopností velkého počtu myšlenkových operací. Pomalu si začíná uvědomovat význam slov jako „*spravedlnost*“, „*právo*“, „*pravda*“ atp. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 27,28) Dospívající zaujímá k celému světu a zejména k lidem jiný postoj, díky novému způsobu myšlení. Můžeme se tedy u jedinců v pubertě setkat s názorovou proměnlivostí. Jejich úroveň myšlení ovlivňuje snaha zdokonalit se. Právě proto se můžeme setkat s tím, že pubescent může dosahovat hlubokých faktických znalostí, díky kterým může předčit své rodiče i učitele. Odborný zájem a specializované činnosti, ve kterých se dospívající realizuje, mohou být spojeny se vzorem dospělého, který jej inspiruje. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 121)

1.2.5 Emoční vývoj

Emoce neboli city patří neodmyslitelně k lidské bytosti. Duševní činnost odlišuje člověka od všech ostatních živočichů žijících na zemi. Jde o psychický stav, který pramení ze subjektivního prožívání vztahu k něčemu, či k někomu a je doprovázen různými tělesnými projevy. (Průcha, 2003, s. 57)

Životní prožitky, které provázejí dospívajícího, jsou stále složitější. Dítě je nuceno nevědomky nacházet vztahy mezi rozmanitými situacemi. Je známo, že se rozšiřuje škála citů na celou stupnici, což v předchozích obdobích nebylo. Můžeme se také setkat s objevením fantazie, která přináší větší abstrakci. (Příhoda, 1977, s. 307) Chování pubertálního dítěte doprovází labilita a proměnlivost citů. Také se u něj můžeme setkat s výbušností. Dítě často reaguje přecitlivěle i v situacích, které v minulosti změnu nálady nezpůsobovaly. V tomto období je také velmi křehká sebedůvěra dítěte, která by se neměla ze strany okolí (rodiče, vychovatelé, učitelé, vrstevníci) nabourávat. Proto bychom měli být opatrní s kritikou a nespravedlností, které by mohly vést k pochybám o vlastních kvalitách. Já sama jsem si v dětství na kus papíru napsala citát z nějaké knížky, který zní takto: „*Děti potřebují spíše vzory, než kritiku*“. To stále platí. Zranění sebedůvěry vůči své osobě v období dospívání může vést dítě k pocitu osamění a k izolaci. Můžeme se samozřejmě také setkat s úplným protikladem v podobě narcismu. Ten vychází z pocitu jedinečnosti ve vnímání sebe samotného. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 118)

Další změnou, která přichází v období dospívání je změna ve vztahu k rodičům, kde dochází k postupnému uvolnění z velké závislosti na nich. Je to spojeno především s city, které najednou děti nechtějí dávat najevo a také se brání citům projevovaným od rodičů. Ti se musí obrnit proti odmítavosti a někdy i proti projevům hrubosti vůči nim. Změna v sociálních citech se také promítne do vztahu k učitelům a vychovatelům. Ti musí často řešit různé rozepře, konflikty a vzdorovitost. Toto neadekvátní chování pramení z touhy po akceptovatelnosti a uznání pubescenta. Citové odpoutání od rodičů vede k četnějšímu navazování vztahů s vrstevníky obojího pohlaví. Utvářejí se i pevnější kamarádská pouta. Dostavuje se také první zamilovanost s erotickým charakterem. Až ke konci období dospívání dochází ke splnutí erotiky se sexualitou. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 118 - 122)

Toto životní období je pro dítě velmi složité. Uvědomuje si více podrobnosti různých situací a hlavně vnímá hlouběji vztahy mezi nimi. To s sebou přináší rozvoj tzv. „*vyšších citů*“, mezi které patří city morální, estetické a rovněž přijímání mravních hodnot vlastní rodiny i celé společnosti. Všechny tyto duševní schopnosti, které jedinec ve svém vývoji nabyt a stále nabývá, napomáhají vývoji civilizace a kultury.

1.2.6 Sociální vývoj

Rozšiřování sociálních vztahů je základním pochodem, který začíná v útlém dětství a pokračuje i v dospělosti. Nicméně období, ve kterém se nachází pubescent, je klíčové a rozhoduje o socializaci do společnosti. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 152)

Pedagogický slovník uvádí, že socializace dítěte obvykle probíhá ve třech etapách. V první etapě se dítě identifikuje s matkou a díky tomu nachází stabilitu ve vztazích k druhým lidem. Ve druhé etapě se snaží osamostatnit a najít si své místo ve společnosti. Vytváří si také základ svých hodnot. Ve třetí etapě se začleňuje do systému sociálních rolí, které už nejsou omezeny pouze rodinou, ale přichází vstup dítěte do dalších sociálních skupin. (Průcha, 2003, s. 216)

K problematice sociálního vývoje nám předkládá svou periodizaci E. H. Erikson. Ten tvrdí, že pokud se má dítě stát dospělým, musí projít obdobím dospívání, kdy se soustřeďuje na hledání vlastní identity. Hledá svou hlavní roli mezi lidmi. Často řeší, co si o nich myslí okolí. Je to pro ně velmi podstatné. Při utváření identity dospívajícího má velký význam tzv. „*identita skupinová*“. Díky ní má jedinec pocit, že někam patří. Dospívající se ztotožňuje se členy dané skupiny. To se projevuje tím, že přebírá a přijímá názory, záliby, předsudky i styl oblékání. To vše ho ujišťuje, že přijal svoji totožnost v rámci generační normy. (Šimíčková – Čížková, 2010, s. 33)

2 VOLNÝ ČAS

Pojem „čas“ prostupuje celým našim životem. Vztahují se k němu osobní, pracovní a společenské události. My lidé jsme zvyklí vnímat a hodnotit nejen společenské dění, ale také vlastní aktivity, zážitky i svůj život a to téměř vždy ve spojitosti s časem a v určitém časovém horizontu. Bohužel, čím dál více jsme pod neustálým časovým tlakem a stále častěji své konání podřizujeme času. Namísto abychom ovládali svůj čas, čas ovládá nás. (Slepičková, 2005, s. 9) Nicméně i v tomto tzv. časovém stresu, má stále své pevné místo volný čas, který je nezbytnou součástí života člověka a je nesmírně cenný. „*Volný čas vnímáme jako prostor svobody a seberealizace*“. (Vyhnálková, 2014, s. 5) Pojem volného času je spojován především se „*západní kulturou*“, kterou reprezentuje evropský a severoamerický způsob života. Nárůst volného času je spojován s rozvojem hospodářství a technickým pokrokem. Můžeme tedy říci, že volný čas je charakteristický pro naši moderní industriální společnost. (Slepičková, 2005, s. 9)

Pojmy, kterým se budu věnovat v následujících podkapitolách, uvádím proto, že je považuji za klíčové pro práci s dětmi.

2.1 Vymezení volného času a jeho funkce

Každému z nás se při vyslovení výrazu volný čas vybaví něco jiného. Většinou se dá ale říci, že se člověku vybaví něco příjemného, něco co ho bude těšit. Pedagogický slovník uvádí: „*volný čas je čas, se kterým si člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů.*“ (Průcha a kol., 2003, s. 274)

Můžeme také narazit na pozitivní a negativní vymezení volného času, neboli na dva úhly pohledu, jak uvádí Vyhnálková (2014, s. 6). Pokud se na volný čas díváme jako na dobu, která nám zbývá po splnění našich povinností, a po uspokojení našich základních životních potřeb, můžeme hovořit o negativním vymezení, protože zde je volný čas vlastně čas, který nám zbyl po vykonání určitých činností. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 10) Pokud ale vnímáme volný čas jako dobu, „*v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu je nikdo nenutí a k čemu také není ani podvědomě nuceno*“, tak v tomto případě mluvíme o vymezení pozitivním. (Vážanský, 2001, s. 30)

Volný čas můžeme také charakterizovat podle cílové skupiny, v souvislosti s určitou věkovou kategorií. Je jasné, že volný čas dětí a mládeže se bude diametrálně lišit od volnočasových aktivit dospělých. Také prostředí, kde děti tráví svůj volný čas, je různorodé. Může to být např. škola, domov, různé instituce a společenské organizace, veřejné prostranství. Nezbytností pro volný čas dětí a mládeže je podle „*Úmluvy o právech dítěte*“ to, že je žádoucí pedagogické ovlivňování volného času. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 66) Mohlo by se říci, že to, jak dítě tráví volný čas je věcí rodiny. Opak je pravdou. V dnešní uspěchané době rodiče nemají dostatek času na své děti a chybí jim potřebné materiální vybavení. Nemluvě o tom, že ne všichni jsou zdatní v kvalitní výchově svých dětí. Z toho vyplývá, že některé děti mají nadbytek volného času a neumí jej adekvátně využít. To může vést k negativnímu dopadu na společnost a hlavně na samotné děti a mládež (užívání alkoholu, drog, kouření aj.) Vhodné trávení volného času je tedy i prevence před patologickými jevy. (Pávková a kol., 2002, s. 14)

Je také na místě zmínit, že to, jak trávíme volný čas, je jedním z ukazatelů našeho životního stylu. Zde se odráží naše hodnotová orientace, sociální životní podmínky, chování a také způsob využívání a ovlivňování materiálních podmínek. Každý jedinec oplývá jiným systémem hodnot. „*Hodnotová orientace člověka se projevuje ve známém protikladu, zda mít, či být.*“ (Pávková a kol., 2002, s. 29) Děti jsou zrcadlem svých rodičů a přebírají tedy životní styl a způsob využívání volného času, který je provází celým životem. Proto i v nově vznikajících partnerských vztazích hraje významnou roli vztah partnera k volnému času. Jak jsem již uvedla na začátku této kapitoly, trávení volného času má být spojeno s příjemným prožitkem. Není tedy nic krásnějšího, než společně se svým mužem a posléze i se svými dětmi trávit tu část dne, kterou v tomto případě nazýváme časem volným. Velkou roli v kvalitě vztahu má také vzájemná tolerance obou partnerů v jejich zájmových činnostech. Vždyť tyto osobní záliby jsou velkou celoživotní oporou. (Pávková a kol., 2002, s. 29-31)

Každý z nás očekává od svého volného času něco odlišného. Jelikož jsme každý jiný, tak i výčet možností co nám volný čas přináší, bude pestrý. Volný čas má význam nejen pro jednotlivce, ale také pro celou společnost. V literatuře se můžeme setkat s různými systémy funkcí volného času.

Například německý pedagog Horst Opaschowski (Vyhnálková, 2014, s. 9) uvádí následujících osm funkcí, neboli volnočasových potřeb, které nám volný čas naplňují. První čtyři jsou zaměřeny spíše individuálně a další čtyři jsou všeobecné:

- **rekreace** – zotavení, uvolnění, osvobození od zátěže, odpočinek...;

- **kompenzace** – vyvážení nedostatků, rozptýlení a potěšení...;
- **edukace** – vzdělávání, poznávání, učení, zvědavost, změna a rozvoj osobnosti, aktivizace vlastních možností...;
- **kontemplace** – klid, meditace a rozjímání, sebereflexe, čas pro sebe samého, hledání vlastní identity...;
- **komunikace** – sdílení, vztahy, kontakt a družnost, láska, empatie...;
- **integrace** – potřeba společnosti, kolektivního vztahu, tvoření skupin, sounáležitost, bezpečí, uznání, sociální učení, hry...;
- **participace** – účast, iniciativa, angažovanost, kooperace, solidarita, spoluodpovědnost...;
- **akulturace** – účast na kulturním životě, kreativní rozvoj, tvůrčí uplatnění, řešení problémů, fantazie... ;

Další systém funkcí volného času, který má podobné rysy, uvádí slovenská autorka Emílie Kratochvílová (Vyhnálková, 2014, s. 10):

1. **zdravotně hygienická funkce** volného času zahrnuje kompenzaci zátěže, odpočinek a rekreaci,
2. **seberealizační funkce** volného času znamená, že člověk může rozvíjet své zájmy, individuální předpoklady, nadání a schopnosti,
3. **formativně výchovná funkce** vyjadřuje pedagogický potenciál volného času jako prostoru pro formování osobnosti člověka, jeho tvořivosti, charakteru, vůle, motivace a mravních vlastností,
4. **socializační (společenská) funkce** představuje vytváření podmínek pro navazování sociálních kontaktů a vtažů ve volném čase, a to nejen v rámci vrstevnických skupin, ale také v širším kontextu celé společnosti, do níž se zapojujeme a již spoluvytváříme svou aktivní účastí,
5. **preventivní funkce** znamená příležitost trávit volný čas přínosnými aktivitami, které napomáhají u každého jednotlivce i celé společnosti předcházet vzniku a rozvoji sociálně patologických jevů.

„Volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu

radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů úzkosti.“ (Slepičková, 2005. s. 14)

2.2 Zájmové vzdělávání

Volný čas a zájmové vzdělávání patří neodmyslitelně k sobě. Jak jsem již uvedla výše, právě pro volný čas je žádoucí pedagogické ovlivňování. Proto výchova dětí a mládeže v době mimo vyučování je významnou oblastí výchovného působení. Je také namístě zmínit, že výchova mimo vyučování probíhá mimo povinné vyučování, mimo bezprostřední vliv rodiny, je institucionálně zajištěno a uskutečňuje se převážně ve volném čase. Tato oblast výchovy má především funkci výchovnou, dále vzdělávací i sociální. To jak člověk tráví volný čas, má také významný dopad na duševní hygienu. (Pávková a kol., 2002, s. 37)

Vyhláška 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání uvádí dle § 1, že: *„Účastníky zájmového vzdělávání jsou děti, žáci a studenti; účastníky mohou být také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, popřípadě další fyzické osoby.*“ Dále se v § 2 uvedené vyhlášky říká, že zájmové vzdělávání se realizuje zejména těmito následujícími formami:

- 1. „příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností nespojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,*
- 2. pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,*
- 3. táborovou činností a další činností spojenou s pobytem mimo místo, kde právnická osoba vykonává činnost školského zařízení pro zájmové vzdělávání,*
- 4. osvětovou činností včetně shromažďování a poskytování informací pro děti, žáky a studenty, popřípadě i další osoby a vedení k prevenci sociálně patologických jevů,*
- 5. individuální práci, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů, nebo*
- 6. využitím otevřené nabídky spontánních činností.*“

(Vyhláška č. 74/2005 Sb., §2)

2.2.1 Zájmová činnost

Zájmová činnost patří nejen do zařízení pro výchovu mimo vyučování. Můžeme se setkat s organizační formou pravidelnou (činnost zájmového útvaru), nebo příležitostnou (exkurze, besedy, vycházky). Jde o aktivitu s cílem uspokojit a rozvíjet individuální potřeby účastníků, a to především ve volném čase. „*Základem nabízených volnočasových aktivit jsou činnosti založené na zájmu.*“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 163)

Zájem je z hlediska psychologie považován za individuálně osobnostní jev s emočním doprovodem. Pedagogika na něj nahlíží z hlediska jeho usměrňování a formování v procesu výchovy. (Pávková a kol., 2002, s. 92) „*Zájem souvisí s celkovým zaměřením osobnosti a lze jej obecně charakterizovat jako relativně stálou snahu zabývat se předmětem, nebo činností, která jedince upoutává po stránce poznávací, nebo citové. Termín zájem vyjadřuje relativně stálé zaměření osobnosti.*“ (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 164)

Zájmy můžeme dělit podle úrovně činnosti na aktivní (hraní fotbalu, kreslení, zpívání), nebo receptivní (sledování filmových představení). Podle intenzity zájmu je rozlišujeme na hluboké, nebo povrchní. Podle časového trvání mluvíme o krátkodobých, dočasných či přechodných, nebo trvalých zájmech. Podle stupně koncentrace jsou to jednostranné a mnohostranné. Z hlediska společenských norem se jedná o zájmy žádoucí, nebo nežádoucí.

Nejvíce zájmů je realizováno ve skupinách s ustanovenou pevnou strukturou, jako jsou kroužky, oddíly, soubory či kluby. Dále v neformálních skupinách, jako je sdružení sběratelů, fancluby atd. Tyto zájmové útvary vedou profesionální pedagogičtí pracovníci, nebo také nadšenci, kteří dokáží účastníky nadchnout a správně motivovat.

Zájmové činnosti dělíme podle obsahu, a to:

- a) společenskovední (jazyky, etiketa, architektura, náboženství atd.),
- b) pracovně technické (modelářství, příprava pokrmů, fotografie, film atd.),
- c) přírodovědně ekologické (pěstitelé, chovatelé, životní prostředí atd.),
- d) estetickovýchovné (výtvarně zájmové činnosti, hudebně zájmové činnosti, literárně-dramatické činnosti),
- e) tělovýchovné, sportovní a turistické (atletika, gymnastika, turistika atd.).

(Pávková a kol., 2002, s. 93 – 96)

Významnou roli v procesu kvalitní volnočasové aktivity hraje struktura schůzky zájmového útvaru. Vychází z obecných pedagogických zásad i požadavků pedagogiky volného času. Prvním bodem je zahájení schůzky a zajištění prezence dětí. Pro úspěšné vedení celé schůzky má veliký význam navození společné atmosféry se soustředěností účastníků. Před vlastní činností skupiny by měla proběhnout vhodná motivace. Vedoucí by měl být dobře připraven a mít promyšlený metodický postup. Na závěr vedoucí zhodnotí průběh činností a dosažené výsledky. (Pávková a kol., 2002, s. 100 – 101)

V životě dětí mají zájmové činnosti své pevné místo. Mají výchovnou i vzdělávací funkci. Slouží jako prostředek k odpočinku, k relaxaci a k obnovení sil. Není ani tak důležité množství nabízených zájmových činností, jako jejich kvalita. Výchovné působení by tedy v tomto případě mělo být uvědomělé, cílevědomé a mělo by účastníka motivovat k jeho seberealizaci.

2.3 Osobnost pedagoga volného času

Při vyslovení pojmu pedagog, si asi každý z nás představí člověka, který má něco společného se vzděláváním. Zákon o pedagogických pracovnících uvádí, že je to osoba, která vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálněpedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost. Pedagogickými pracovníky jsou: učitelé, vychovatelé, pedagogové volného času, speciální pedagogové, psychologové, asistenti pedagoga, trenéři, vedoucí pedagogičtí pracovníci. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 130)

Zaměřme se tedy na „*pedagoga volného času*“. Ten se uplatňuje především v práci s dětmi v jejich volném čase. Tak jako učitelé, by měl být dobrým odborníkem v oblasti výchovně – vzdělávacího procesu. Proto je nezbytně nutné, aby byl vybaven specifickými osobnostními rysy, odbornými znalostmi i dovednostmi. Hlavně by to měl být dobrý člověk s vlastnostmi, které především využije ve své roli vychovatele. Zdatný pedagog by měl zvládat nároky, které přináší život. Měl by se rád pohybovat ve společnosti druhých a mít dar výřečnosti i naslouchání. Očekává se od něj také schopnost přizpůsobovat se proměnlivým situačním podmínkám. U pedagoga volného času je také žádoucí osobní iniciativa, tvořivost, fantazie, smysl pro humor, fyzická zdatnost, radost ze hry a také schopnost respektovat věkové zvláštnosti. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 131-133)

Oproti formálnímu stylu ve vyučování má výchova ve volném čase neformální charakter. Proto by vychovávající k získávání autority neměl používat strohé příkazy, zákazy a tresty. Měl by tedy vynikat v kooperativním přístupu a motivovat jedince k činnostem svojí osobností. Na prvním místě by mělo být pro pedagoga vytvoření pozitivní atmosféry. Děti by se měly cítit dobře a to jim také dá možnost navození kladných mezilidských vztahů. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 138) Pedagog by měl být pro ně dobrým vzorem a příkladem správného chování.

Povolání učitelů i vychovatelů je velmi náročné, ale i krásné a obohacující. Ne každý je však schopen toto vykonávat. Musí to být člověk, který svoji práci považuje za poslání.

2.4 Hra

Hra má své pevné místo v našich životech již od pradávna. Může působit všedně a samozřejmě, nicméně opak je pravdou. Od prvopočátku byla hra neobyčejným druhem setkání. „*Byla něčím zvláštním, slavnostním a povznášejícím.*“ (Neuman, 2009, s. 17)

Neustále se hledá odpověď na to, proč si lidé hrají, jakou funkci vlastně má hra v životě člověka a jaký má smysl. Především je to důležitý vývojový činitel. „*Hru chápeme jako jeden z nejideálnějších prostředků harmonického rozvoje osobnosti.*“ (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 114) Při hře jedinec také pookřeje, uvolní přebytečnou energii a obnoví síly. Hra obohacuje náš volný čas.

V literatuře se můžeme setkat s mnoha definicemi hry, poněvadž pod jediným společným pojmem „*hra*“ je skryto mnoho lidských aktivit. Pedagogický slovník uvádí, „*že je to forma činnosti, která se liší od práce i od učení.*“ Také zmiňuje, že u dítěte má specifické postavení a je jeho hlavní a nejoblíbenější činností. (Průcha, 2003, s. 75) Můžeme se také setkat s názorem, že hra není záležitostí čistě lidskou, a proto nemůže být odvozována od práce. Proto můžeme říci, že existuje tolik druhů vymezení, kolik autorů se o systematiku her pokusilo. (Zapletal, 1985, s. 18)

Hra na nás může působit v oblasti emocionální, pohybové, rekreační, terapeutické, poznávací, procvičovací, tvůrčí atd. Je také významným prostředkem, který rozvíjí sociální vztahy a buduje důvěru k ostatním lidem. Formuje a utváří náš charakter. Pravdomluvnost, fair play, čistá a poctivá hra, to vše a jiné nás neustále provází naším životem. Také se ovšem můžeme setkat s protipóly jednání, jako švindlování, lhaní, obcházení pravidel atp. V tomto

okamžiku přichází na řadu výchovné působení pedagoga, které má těmto nešvarům zabránit. (Zapletal, 1985, s. 49)

Dělení a třídění her se zdá být stále problematičtější. Každý autor se k němu staví po svém. Zde uvádím funkční dělení her v přírodě (Neuman, 2009, s. 22), které vychází z průběhu akce:

- seznamovací hry,
- zahřívací a kontaktní hry,
- hrátky a zábavné soutěžení,
- hry na důvěru,
- iniciativní a týmové hry,
- hry na rozvoj komunikace a spolupráce,
- hry a cvičení v přírodě,
- ekohry,
- závěrečné hry a rituály,
- hry pro reflexi a závěrečné hodnocení.

Průběh hry je také ovlivňován prostředím, ve kterém probíhá. Jsou to hry ve městě i na vsi, v přírodě, na hřišti a v tělocvičně, nebo také v klubovně. Hra zahrnuje činnosti jednotlivců, dvojic, malých skupin i velkých skupin. Některé hry vyžadují k realizaci používání různých pomůcek (hračky, nástroje, sportovní náčiní, herní pomůcky).

Hry můžeme ještě rozdělit na spontánní a organizované, které vyžadují daná pravidla. Ta si mohou účastníci dohodnout sami, nebo jsou formulována společenskými konvencemi. (Průcha, 2003, s. 75)

„Hra je skutečně svět sám pro sebe, ale i pro nás.“ (Neuman, 2009, s. 17)

2.5 Zážitková pedagogika

Prožitky i zážitky provázejí člověka celým jeho životem. V každém z nás zanechávají tyto okamžiky takové otisky, které v podobě zkušeností ovlivňují a formují naši osobnost. Právě tohoto zkušenostního učení aktivně využívá zážitková pedagogika.

Jaká vlastně je zážitková pedagogika? V čem je tak originální? Je to pedagogický model, který především pomáhá k pozitivnímu rozvoji osobností a jejich dovednostem, oproti jiným pedagogickým směrům, které kladou důraz spíše na znalosti. Umožňuje nám poznávat sebe samotného, odhaluje naše rezervy a dává nám pocit seberealizace. Opírá se o intenzivní prožitky a zkušenosti, které jsou získávány aktivní účastí v programu, zahrnujícím obvykle fyzicky náročné činnosti spojené s určitou mírou (kontrolovaného) rizika ve vnějším, přírodním i městském prostředí. (Pávková a kol., 2002, s. 79)

Česká zážitková pedagogika klade důraz na prožitek, zážitek a zkušenost, které jsou vyvolávány během situací daného programu zážitkové akce. Celý proces je stále v průběhu evaluován a zpracováván se snahou dosáhnout největšího rozvojového potenciálu. K jedinečnosti celého průběhu přispívá nenahraditelnost, individuálnost, nepřenositelnost a komplexnost prožitku. (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 12)

Pro zážitkovou pedagogiku je dle Vážanského charakteristická jinakost, která se vyznačuje určitými znaky (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 22), které jsou:

- demokratická spolupráce zúčastněných, namísto zásady rozkazu a poslušnosti,
- učení se důsledkem vlastního jednání, namísto přenechávání odpovědnosti hierarchickým strukturám,
- zřeknutí se předstíraných obrazů světa ve prospěch dopracování se vlastních,
- společné překonávání úkolů, namísto principu konkurence a soutěživosti.

Pojmy jako je zkušenostní učení, flow, komfortní zóna, dobrovolnost jsou základními principy pro zážitkovou pedagogiku. Pojdme si tyto výrazy více přiblížit a objasnit.

Zkušenostní učení

„Řekni mi a já zapomenu. Ukaž mi a já si možná vzpomenu. Zapoj mě a já pochopím.“
(čínské přísloví)

V literatuře se můžeme setkat s více modely zkušenostního učení. Zaměříme se na čtyřfázový cyklus z roku 1984, jehož autorem je David A. Kolb. Zde tvoří centrální úlohu zážitek. Jeho transformací v procesu učení získává jedinec vědomosti a zkušenosti. Jedná se tedy o schéma učení s následujícími složkami: konkrétní zkušenost, ohlédnutí a reflexe, zobecnění a aktivní zkoušení. (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 42)

V praxi zážitkových akcí se Kolbův cyklus převážně zjednodušuje na dvě fáze: zkušenost a reflexe. „*Po reflexi následuje další zkušenost, při které by mělo dojít k posunu díky nabytým zkušenostem.*“ (Pelánek, 2008, s. 21) Jde tedy o nekonečnou spirálu, kde se nové a nové zkušenosti neustále nabalují na sebe.

Flow

Tento výraz vytvořil Mihaly Csikszentmihalyi. Je to vlastně proudění, neboli plynutí. Jedná se o ponoření účastníků do navozené situace. Účastníci se „*cítí aktivnější, pozornější, soustředěnější, šťastnější, spokojenější a kreativnější, bez ohledu na úkol, který je řešen.*“ (Činčera, 2007, s. 17)

„*Proudění je stav nejvyššího vyjádření emoční inteligence, při němž dochází k dokonalému zapojení emocí do služeb určité aktivity, nebo učení.*“ (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 56)

Je nám známo, že pokud je činnost příliš jednoduchá, mohou se účastníci nudit. Naopak pokud je předložená činnost příliš náročná, může to vyvolat úzkost. Proto je nezbytně nutné, aby výzva byla přiměřená. Jen tak můžeme plně zaměstnat všechny naše schopnosti a právě díky tomu dochází k tzv. proudění, kdy docílíme růstu našeho já.

Komfortní zóna

„*Vykonat věc, které se bojíme, je první krok k úspěchu.*“ (M. Gándhí)

Každý člověk má kolem sebe, obrazně řečeno, pomyslnou bublinu – zónu. Je to oblast, kde je nám dobře a je tvořena situacemi, ve kterých se člověk cítí bezpečně. S touto komfortní zónou můžeme manipulovat a výsledkem může být její rozšíření, ale i zúžení. V případě rozšíření, se nám podařilo navozenou situaci zvládnout. S výzvou jsme si poradili, budeme se cítit dobře a život se nám bude zdát bohatší. Oproti tomu se může jedinec dostat do oblasti, kde není schopen zvládnout danou situaci a dostavuje se zmenšení komfortní zóny. Následkem toho se může dostavit pocit nejistoty. Proto, pokud chceme docílit kladného efektu učení, je důležité, volit správnou míru náročnosti, kterou člověku předložíme. (Pelánek, 2008, s. 22)

Princip dobrovolnosti

Předpokladem efektivního prožitku a výsledného působení na jedince je, že nebude nucen ze strany instruktorů k účasti na akci proti své vůli. Novozélandský program Outside the Classroom (EOTC) definuje princip dobrovolnosti následovně: „*účastníci v podporujícím prostředí svých vrstevníků sami volí, jakou úroveň předkládané výzvy přijmou.*“ Zároveň se

také očekává, že účastníci budou přijímat fyzicky i psychicky akceptovatelné výzvy. Princip dobrovolnosti vychází ze tří hlavních zásad:

1. Schopnost stanovit si ve vztahu k předkládané výzvě své vlastní cíle.
2. Mít možnost rozhodnout se, co a jaké množství si z celé aktivity vyzkoušet.
3. Princip optimální informovanosti o stylu a cílech akce. (Činčera, 2007, s. 20 -21)

Do zážitkové pedagogiky patří neodmyslitelně využívání **zpětné vazby**. Provádění zpětné vazby je jeden z hlavních rozdílů, který odlišuje pedagogický zážitek od rekreačních aktivit. Zpětná vazba nám pomáhá hledat souvislosti mezi výsledkem akce a činnostmi jednotlivců i celé skupiny. Účastníkům napomáhá v těchto směrech:

- zefektivňuje proces učení,
- obohacuje prožitky a zkušenosti,
- pomáhá formovat smysl prožívané zkušenosti,
- vyhledává a poukazuje na souvislosti,
- rozvíjí dovednost učit se ze zkušeností.

Zpětnou vazbu provádíme verbální i neverbální formou. Také můžeme využívat výtvarné a písemné prostředky. Dále jsou to testy, symboly, metafory a v neposlední řadě je to hra. Pro úspěšný průběh zpětné vazby je nutná připravenost vedoucího. Také je důležité provádět zpětnou vazbu ihned po hodnocené činnosti a na vhodném místě k tomu určeném. (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 101)

Kde se můžeme setkat se zážitkovými akcemi? Je spousta organizací, které se tímto způsobem trávení volného času zabývají. Můžou to být jednorázové akce pro dospělé (Prázdninová škola Lipnice), pravidelné akce pro děti (skaut), školní výlety, soustředění, rozsáhlé jednorázové hry, nebo komerční firemní kurzy (teambuilding).

Proč vlastně zážitková pedagogika? Jakou vlastně hraje roli v současné společnosti? Stále se za něčím honíme, jsme v permanentním shonu, ztrácí se pevné vztahy mezi lidmi, společnost se atomizuje. Často je to jenom o tom ...já, já a zase já. To právě zážitková pedagogika mění. Je založena na vzájemné spolupráci a na utváření skupiny. Nejen že předkládá zábavu a dobře strávený čas, ale především umožňuje jiný pohled na náš život a znovu nás navrácí do přírody.

3 TURISTIKA

Slovo „*turistika*“ v dnešní době takřka ztrácí svůj původní význam. Spíše si pod pojmem „*turistická výprava*“ představíme skupinu lidí, kteří se vyhnou z autobusu a následně se ženou jako stádo za průvodcem, či spíše za pozdvíženým deštníkem. Hledí zprava doleva, fotografují a neví co, zběsile nakupují suvenýry. Skutečná turistika je jiná. Je spjatá s přírodou a má blahodárný vliv na psychiku člověka.

Výstižná slova dvou osobností A. B. Svojsíka a J. Nováka nám říkají: „*Nestačí jen jít, nestačí jen pohyb, dýchání, pobyt na vzduchu, v sluneční lázni, v proudu vzduchu, ve vůni lesa. Nutno se též dívat, naslouchat, pozorovat, zkoumat. A tu otevírá se nám úžasné široké pole činnosti, při které se sblížíme s přírodou, nalezneme smysl a řád života, naučíme se znát krásu, milovat dobro, vyznávat pravdu. Příroda je kniha života nevystihlé krásy, kniha nejvzácnější, plná ladu, smíru, hlasatelka pravdy, dárkyně štěstí. Musíme ji však poznat a pochopit.*“ (Zapletal, 2003, s. 7)

3.1 Historie turistiky

Když se vrátíme do dob starověku, zjistíme, že na cestování (v našem smyslu na turistiku) nebyl dostatek volného času. Jen svobodní a především bohatí občané antického Řecka a Říma cestovali za poznáním.

Již renesanční pedagogové a filosofové, jako např. Jan Amos Komenský, doporučovali pohyb a cestování pro přirozený vývoj člověka.

Zde je také na místě zmínit jména myslitelů, jako jsou Angličan John Locke a Francouz Jean Jaques Rousseau, kteří kladli veliký důraz na pobyt v přírodě a na cestování. (Vyškovský a kol., 1997, s. 7)

Rozvoj turistiky jako takové nastává v druhé polovině předminulého století, ve stabilním prostředí habsburské konstituční monarchie. Především ve střední Evropě, kde nejvíce přitahovaly pozornost největší evropské hory Alpy. Tam to všechno vlastně začalo.

V polovině 19. stol. se formuje spolek pro prozkoumávání alpského světa. Dne 19. 11. 1862 je založen dnešní rakouský Alpenverein (Oesterreichische Alpenverein). Na počátku má 627 členů a z toho 8 bylo ze zemí Koruny české. K nim také patřil olomoucký knihkupec Eduard Hölzl. Nadále vznikaly další sekce tohoto spolku. 1869 v Německu, 1870 v Praze,

1878 v Aši, 1909 v Olomouci atd. Díky všem těmto sekcím vznikaly v Alpách značené cesty a chaty. (Havelka, 2011, s. 8 – 11)

3.2 Turistika v Českých zemích

S pobytem v přírodě a s prvními „*turistickými*“ akcemi v období romantismu byl spojován také básník Karel Hynek Mácha. Jeho chodecké výkony (pouť krkonošská, pravidelné výlety na Bezděz, pěší túra do Itálie) byly na svoji dobu výjimkou.

Česká moderní společnost začala cítit potřebu zotavení se v přírodě po únavném týdnu v zaměstnání. V roce 1862 vzniká Sokol. Je to organizace, kterou spojují vlastenecké i tělocvičné aktivity. V prvních stanovách Sokola je uvedena věta: „*Účel jednoty jest, aby se pěstoval tělocvik společným cvičením, společnými výlety, zpěvem a šermováním.*“ Dr. Miroslav Tyrš (1832 – 1884) vypracoval výletní řád, který praví: „*Účel výletu Sokola jest cvičení se v chodu a pochodu, v běhu a poklusu, v přemáhání obtíží a překážek v přírodě skokem, šplhem a útokem, tužení těla ve vedru a větru, slovem vše, čemu v tělocvičně již pro omezenost času a místa zvyknouti a přiučiti se jest nelze.*“ Sokolové nicméně velkou část trávili v tělocvičnách, proto bylo jen otázkou času, kdy se zrodí samostatná turistická organizace.

Tak se stává roku 1888, kdy vzniká Klub českých turistů (KČT). Prvním předsedou byl Vojtěch Náprstek (1826 – 1894). Po vzniku samostatného Československa se přejmenovává na Klub československých turistů (KČST). V roce 1936 měl 110 000 členů, 895 nocleháren, 385 odborů. Jeho činnost byla přerušena za okupace. Tuto organizaci čekala ještě spousta překážek a změn. V roce 1989 byla činnost KČT obnovena a trvá stále až do dnes. (Havelka, 2011, s. 8 – 14)

3.3 Dělení a druhy turistiky

Můžeme se setkat s dvojitou formou turistiky. A to s organizovanou a neorganizovanou. Pro první je typický proces, který je veden cvičiteli Klubu českých turistů, učiteli ve školách a ve společenských organizacích. Ta druhá, neorganizovaná, se odehrává v malých skupinách, v rodinách, nebo i individuálně.

Turistiku můžeme dělit podle různých kritérií. Např. dle ročního období na letní a zimní. Podle náročnosti na výkonnostní a rekreační. Výkonnostní vyžaduje určitou tělesnou zdatnost a zvládnutí odborných dovedností. Rekreační je příležitostná. Podle toho jakým způsobem se přemísťujeme, můžeme turistiku dělit na různé druhy. Zde uvádím ty nejrozšířenější:

- 1. Pěší turistika (PT)** – patří k základním a nejfrekventovanějším druhům turistiky. V tomto případě využíváme našeho nejpřirozenějšího pohybu, čímž je chůze. Provozujeme ji převážně v přírodním prostředí, a proto má pozitivní vliv na naše zdraví. Důvody a motivy, proč se jí věnovat, jsou různé. Pro někoho je to touha po poznání a upevnění představ o vlastní zdatnosti. Pro jiného zase možnost nalézt nové kamarády a trávit volný čas ve společnosti stejně smýšlejících a jednajících lidí. Pěší turistika je vhodná pro rodiče s dětmi, pro mládež i pro starší věkové skupiny. Ale také je to vhodná forma pohybové aktivity pro tělesně postižené a nemocné v rámci rehabilitace.

Základními formami PT jsou:

- vycházka (kratší turistická činnost, která se vykonává v nejbližším okolí),
- výlet (jednodenní, nebo několikadenní akce, kdy je také nezbytně nutné zajistit stravování a nocleh),
- túra (fyzicky náročný přesun),
- turistický pochod (organizovaná akce základní turistiky),
- putování (dva i více denní turistická činnost s každodenní změnou místa noclehu).

K základní výstroji turistiky patří pohodlné boty (lehké maratónky, trekkingové boty, pohorky), kvalitní funkční oblečení a batoh.

- 2. Vysokohorská turistika (VHT)** – je to náročnější forma pěší turistiky prováděná v horách a ve skalnatém terénu. Má svá specifika a vyžaduje dobrou fyzickou zdatnost. Také je zapotřebí znalost orientace v terénu a dostatek zkušeností. Oblečení zůstává téměř stejné jako u PT, jen se klade důraz na hmotnost materiálů. K výzbroji patří např. horolezecké lano, karabiny, mačky, cepín aj.
- 3. Vodní turistika** – propojuje aktivní pohyb na vodních tocích s pobytem v přírodě. Je to velice oblíbená forma aktivního odpočinku. Kromě lodí a pádel patří k vodácké výstroji a výzbroji plovací vesta, ochranná přilba, lodní pytel, koníčková šňůra, krycí zástěry a záchranné pytlíky.

4. **Cykloturistika** – patří v dnešní době k nejatraktivnějším formám pohybové rekreace. Díky kvalitním horským kolům se dá provádět téměř všude, proto si stále udržuje kontakt s přírodním prostředím. Povinnou výbavou je ochranná přilba. Pro pohodlné provozování se doporučuje cyklistický dres s kapsami na zádech. (Vyškovský a kol., 1997, s. 29 – 43)
5. **Lyžařská turistika** – umožňuje poznávat život a krásy zimní přírody. Je zdrojem zvyšování tělesné odolnosti. Vyžaduje nutně patřičné vybavení, ke kterému patří turistické běžkové lyže, běžkařské boty a k nim odpovídající vázání. Dále hůlky a funkční oblečení. (Sýkora, 1986, s. 90)

3.4 Složky turistiky

Z dlouhodobého vývoje obsahu a činnosti v turistických a tělovýchovných organizacích a hnutích vychází současný obsah turistiky. „*Na obsah turistiky má vliv i cestovní ruch a další prvky kulturní a hospodářské sféry.*“ (Sýkora a kol., 1986, s. 46)

Obsah turistiky tvoří tedy tyto složky:

1. Pohybová složka

- všestranná tělesná příprava,
- speciální příprava, trénink v chůzi,
- ovládání různých přesunových prostředků.

2. Kulturně poznávací činnosti (KPC)

- vztah k přírodě, ochrana přírody,
- obdiv k tvůrčí činnosti člověka,
- úcta ke kulturnímu dědictví lidské společnosti.

3. Odborně technické činnosti

- dovednosti a návyky potřebné k účelnému a bezpečnému pohybu v přírodě (hygiena a první pomoc, zdroje nebezpečí, táboření, stanování a bivakování, topografie a orientace, stravování, vaření a využívání ohně, označení turistických cest, správná výstroj a výzbroj).

(Vyškovský, 1997, s. 12 – 18)

3.5 Význam turistiky

Turistika podporuje manuální zručnost a učí novým odborně technickým dovednostem. Rozšiřuje kulturní rozhled a obohacuje jedince o nové znalosti a vědomosti.

Příroda a umělecké krásy jsou zdrojem estetických zážitků i prožitků z krásna. Umožňují navázání citových vztahů k přírodě, ke kultuře i k lidem. Rozvíjejí vkus. Turistika také podporuje víru ve vlastní síly. Rodinné formy turistiky upevňují vztahy mezi členy rodiny.

Pochody v přírodě mají také velký význam z hlediska tělesné kondice a zdraví. Rozvíjejí vytrvalost, zlepšují otužilost a odolnost organismu. Prodlužují aktivní stáří a napomáhají k uvolňování psychického napětí. Je známo, že chůze pomáhá při léčbě oběhového a dýchacího systému.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že turistika má význam vzdělávací, výchovný i zdravotní. (Vyškovský a kol., 1997, s. 9)

3.6 Turistika a ochrana přírody

Většina turistických aktivit se koná v přírodě. Proto by mělo být v zájmu každého turisty, přírodu chránit. Každý z nás je odpovědný za její zachování.

Desatero turisty v přírodě:

1. *„Uvědom si, že příroda je naším společným bohatstvím.*
2. *Uč se znát přírodu, lépe porozumíš jejím problémům.*
3. *Bud' ohleduplný, nesnaž se přírodu dobývat.*
4. *Pomáhej přírodě, nejen dodržováním pravidel její ochrany.*
5. *Zasad' strom, vyčisti studánku, hledej způsob jak přírodě prospět.*
6. *Při svých toulkách bud' příkladem ostatním návštěvníkům.*
7. *Využívej značených turistických cest a pomáhej je udržovat.*
8. *Chraň přírodu i pro ty, kteří přijdou po tobě.*
9. *I ty jsi spoluodpovědný za osud a budoucnost přírody.*
10. *Staň se organizovaným turistou, obdivovatelem krás a ochráncem přírody.“*

(Holenda, Mazal, 2006, s. 61)

4 ORGANIZOVANÁ TURISTIKA

Pokud má účast v oddíle členům přinášet radost a uspokojení, je nezbytně nutné věnovat se důkladně přípravě a organizaci oddílové činnosti. Ta by měla být zajímavá, atraktivní, poutavá i poučná. Hlavní úlohu v chodu oddílu zaujímá učebně sportovní činnost, za kterou lidé přišli z vlastního zájmu a záliby.

4.1 Literatura k danému tématu

První metodická příručka, která se mi dostala do rukou, byla *Metodika turistiky* z roku 1955. Autorem je V. Cajthaml a kol. I když se může zdát, že se jedná o knihu zastaralou a tím pádem neaktuální, opak je pravdou. Pomineme-li ideovost a tendenčnost komunistické doby, nacházíme zde spoustu užitečných rad a návodů, jak postupovat při práci v organizované turistice. Základy, které byly položeny již v 19. století, zůstávají stále stejné. I současní autoři z nich čerpají inspiraci, kterou dále rozvíjejí a přizpůsobují moderní době.

Další kniha, která se širě zabývá danou problematikou je *Turistika a sporty v přírodě* od Bohuslava Sýkory a kolektivu. Vydalo ji Státní pedagogické nakladatelství (SPN) v roce 1986. Nalezneme v ní kapitoly týkající se vztahu člověka a přírody, významu tělesné kultury, obsahu a dělení turistiky.

V porevoluční době, v roce 1997, vydala Masarykova universita v Brně učebnici pro pedagogickou fakultu *Turistika a sporty v přírodě*. Autorem je Jan Vyškovský a kolektiv. Obě výše uvedené publikace jsou si obsahově velmi podobné, jak lze již usoudit i ze shodných názvů. Obě také zmiňují správné metodické návody a postupy.

Velmi užitečnou je brožura s názvem *Příprava a vedení pěších, lyžařských a cyklistických výletů a vysokohorských túr* z roku 2008 od autora Lubomíra Chládky. Byla vydána k semináři vedoucích a cvičitelů pěší turistiky v oblasti Klubu českých turistů (KČT) Pardubického kraje.

V neposlední řadě uvádím *Učební texty pro kvalifikační stupeň Vedoucí turistiky*, které redakčně zpracovali v roce 2013 Slávek Holenda a Vladimír Mazal.

4.2 Zájmové organizace zabývající se turistikou a pobytem v přírodě

Turistická zájmová činnost má v naší republice dlouholetou tradici. Jak již bylo výše zmíněno, začala se organizovat již v 19. stol, kdy byl v roce 1888 založen Klub českých turistů (KČT). Turistika byla náplní programu nejen oficiálních turistických svazů, ale i dalších organizací. Již před 2. světovou válkou ji provozoval skauting, tramping, od roku 1922 Liga lesní moudrosti, od 30. let organizace Sokol (sokolský pobyt v přírodě).

V 70. letech byla vytvořena nová koncepce turistiky mládeže, která vzbudila velký zájem a přilákala do řad turistů mnoho dětí a mladých lidí. Koncem roku 1969 mělo turistickou činnost ve svém programu již 6 organizací mládeže. Byly to: Turistický oddíl mládeže (TOM), Český Pionýr, Český Junák, Zálesák (byl součástí Svazarmu) a Česká tábornická unie (podle vzoru bývalé Ligy lesní moudrosti a trampského hnutí).

V roce 1970 naši zemi postihl sjednocovací proces, který ustanovil Socialistický svaz mládeže. Pionýrská organizace se stává jeho součástí. Z výše uvedených zůstává jen Zálesák a Svaz turistiky v rámci Českého svazu tělesné výchovy (ČSTV). (Vyškovský a kol., 1997, s. 48)

V porevolučních letech začínají opět fungovat některé zrušené organizace. V dnešní době, na území naší vlasti narazíme na mnohé organizace s turistickými oddíly. V první řadě je to Junák – svaz skautů a skautek ČR. U jeho zrodu stál v roce 1912 Antonín Benjamin Svojsík. Skauting, to jsou kamarádi, přátelé a společenství lidí, kteří sdílejí podobné hodnoty, jako je hrát fěr, spolupracovat s ostatními, být ohleduplný k okolnímu prostředí a mít vztah k přírodě. Tato výchovná organizace je největší v naší republice a zároveň je členem světových skautských organizací WOSM a WAGGGS.

K organizaci s čistě turistickou zájmovou činností patří Klub českých turistů. Dnes má téměř 40 000 členů. Z toho jednu čtvrtinu tvoří mládež, která má své oddíly sdružené do Asociace turistických oddílů mládeže (Asociace TOM). Členové (Tomíci) se zaměřují na turistikou a tábornictví a podporují vlastenectví a aktivní občanství.

Dále je to Sokol (Česká obec sokolská). Je to spolek, jehož členové se věnují dobrovolně sportovním, pohybovým, kulturním a společenským aktivitám. Toto občanské sdružení je spojováno se jménem Miroslav Tyrš. Posláním Sokolů je výchova k čestnému jednání, jak v životě soukromém, tak i veřejném. Vede k demokracii, humanismu i skromnosti. Cílem je přispívat ke zvyšování duchovní, kulturní i fyzické úrovně naší společnosti prostřednictvím TV a sportu.

Další organizace, které také respektují a ctí přírodu jsou např. Hnutí Brontosaurus, Hnutí duha, Česká tábornická unie (ČTU) a jiné.

4.3 Práce v turistickém oddíle

Základním plánem práce oddílu je plán všeobecné činnosti na celý rok. Tento rámcový plán je obvykle doplněn ještě čtvrtletně. Dále se vypracuje podrobný měsíční rozpis akcí (vycházky, exkurze, výlety). Organizátorem sportovních činností v oddíle je cvičitel, který je především pedagogickým pracovníkem a vychovatelem. Na něm závisí úspěch všech turistických akcí. Využívá didaktické zásady, které uplatňuje ve všech formách turistické činnosti. Jedná se o zásady všestrannosti, vědeckosti, systematičnosti, názornosti, dostupnosti, kolektivnosti a zásadu trvalého osvojení poznatků. (Cajthaml, 1955, s. 15)

Cvičitel také volí vhodné metody, díky kterým dosáhne kýženého výsledku. Při výběru metody musí brát na zřetel tato rozhodující hlediska:

1. *„obtížnost nebo dostupnost stanoveného cíle,*
2. *tělesná připravenost účastníků, stupeň jejich technické vyspělosti, rozsah znalostí a celé vzdělání,*
3. *věk členů skupiny,*
4. *materiální podmínky,*
5. *bezprostřední situace v prostředí, ve kterém pracujeme.“*

(Cajthaml a kol., 1955, s. 14 – 25)

Mezi hlavní metody, které při turistickém výcviku používáme, patří např. metoda analyticko – syntetická (výkon, nebo pohyb rozdělíme na části, které po zvládnutí skládáme dohromady), metoda celků – globální (je nutno pečlivě sledovat provádění a včas opravit některé nedostatky), metoda soutěžení (rozvíjí iniciativu zúčastněných, je přitažlivá, nutno dodržovat přesná pravidla provádění i způsob hodnocení), metoda ukázková (vytváří správnou představu o požadovaném úkolu), metoda učení hrou (plní výcvikový úkol, aniž si ji cvičící uvědomují). (Cajthaml a kol., 1955, s. 23 -25)

4.3.1 Příprava a vedení turistických akcí

Ten kdo pořádá turistickou akci, to dělá jistě i proto, že z ní chce i on sám mít radost. Trasu navrhuje do míst, která se mu již dříve líbila a utkvěla v paměti. To potěšení chce předat dále. Naopak ale cílem může být i místo, kde organizátor ještě nebyl a které chce on sám poznat.

Pokud má být objevování a zdolávání nových míst radostné, bezpečné a obohacující, musíme věnovat přípravě a vedení akce dostatek času. Rozhodně se nedoporučuje improvizace.

Motiv, nebo cíl závisí na druhu turistiky, ročním období, délce aktivity, zdatnosti a předpokládaném počtu účastníků. Podle toho také volíme potřebnou výstroj a výzbroj, způsob stravování, dopravu a v neposlední řadě také finanční náklady.

Jako nejdůležitější pomůcka pro výběr trasy nám slouží mapa. Tu také vždy nosíme při sobě, společně s lékárníčkou. Každému účastníku akce můžeme dát k dispozici kopii trasy a texty se základními propozicemi.

Při vedení samotné túry je nezbytně nutné držet se plánované trasy. Podle naší časové kalkulace stanovíme tempo a rozvrhneme množství přiměřených přestávek na odpočinek a občerstvení. Především nezapomínáme na dodržování pitného režimu. Důležité je, nezapomenout na časovou rezervu. Pokud máme na trase zařazenou prohlídku objektu, musíme připočítat k časovému rozvrhu minimálně jednu hodinu. Neměli bychom také zapomínat na pravidlo pochodového řazení. Tempo přesun vždy udává fyzicky nejslabší účastník. To nám minimalizuje výskyt úrazu. Není také na škodu určit člověka, který půjde stále poslední. Tím nám garantuje, že za ním už nikdo není. Cvičitel, nebo vedoucí skupiny by měl být také obeznámen se zdravotním stavem svých svěřenců. Nezapomínáme také průběžně provádět hlasité počítání všech zúčastněných. Vedoucí je číslo jedna, další účastník je dva atd.

Cestou vždy dodržujeme určité zásady, které nám zaručí optimální průběh. Hlavní poznávací cíl plánujeme až za polovinu celého pochodu, nikdy však na jeho konec. Stejně tak fyzicky a orientačně náročné úseky zařazujeme v první půli trasy. Zpáteční cestu volíme co nejméně namáhavou, protože se může dostavit únava a v návaznosti na ni možnost úrazu. (Holenda a Mazal, 2013, s. 2 – 4)

Závěrem akce, v našem případě v cíli cesty, by mělo proběhnout stručné hodnocení. Dále poděkování turistům za účast, rozloučení a pozvání na příští společnou vycházku.

4.4 Turistika a pobyt v přírodě v Rámcovém vzdělávacím programu

K 1. 9. 2007 byl vydán Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Tento dokument je zakotven v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Tímto se do vzdělávací soustavy zavádí nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. (RVP, 2007, s. 9)

Díky reformám obsaženým v RVP se usiluje o zajištění přípravy dětí a mládeže na život v 21. stol. a utváření hodnot a postojů. (Průcha a kol., 2003, s. 110)

Jednou ze vzdělávacích oblastí RVP, která se týká také pobytu v přírodě, je oblast nazvaná „Člověk a zdraví.“ Toto téma je obsahem předmětu Výchova ke zdraví. Žáci se zde učí o zdravém způsobu života a o tom jak správně pečovat o své zdraví. Kromě jiného je tu zdůrazněn význam pohybu, v našem případě turistiky, pro zdraví všech věkových kategorií. V tomto předmětu se také učí o formách soužití a vztazích mezi lidmi. Ideální možností je právě vrstevnická skupina v turistickém oddíle, kde se utváří kamarádství.

RVP nám také předkládá průřezová témata, k nimž patří, kromě jiných, environmentální výchova. Ta vede jedince především k porozumění vztahům člověka a životního prostředí. Právě účast dětí a mládeže na toulkách přírodou může tomu velmi pomoci.

5 PRŮZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Průzkumné šetření pro tuto práci bylo provedeno na ZŠ a MŠ Olomouc, Řezníčkova 1. Jako metoda průzkumu byl zvolen dotazník. V následující kapitole představíme cíle průzkumu, jeho metodu a zejména výsledky.

5.1 Cíl průzkumu

Cílem průzkumu je zjistit, zda by žáci 2. stupně ZŠ a MŠ Olomouc, Řezníčkova 1, měli zájem o zřízení turistického oddílu při své základní škole, a popsat, co by od takového oddílu očekávali a jak by si představovali jeho činnost, pokud by se stali jeho členy.

5.2 Metoda průzkumu

Jako metoda šetření byl zvolen dotazník. Ten patří mezi jednu z nejčastěji používaných metod výzkumu. Dle Chrásky je dotazník „měrný prostředek“, s jehož pomocí se zjišťují základní údaje o respondentech. Jejich zájmy, názory, postoje, motivy, citové vztahy atp. (Chráska, 1988, s. 14) Položky dotazníku musí splňovat určitá kritéria. Ta by se měla dodržovat při jeho sestavování (stručnost, srozumitelnost, jednoznačnost, aj.).

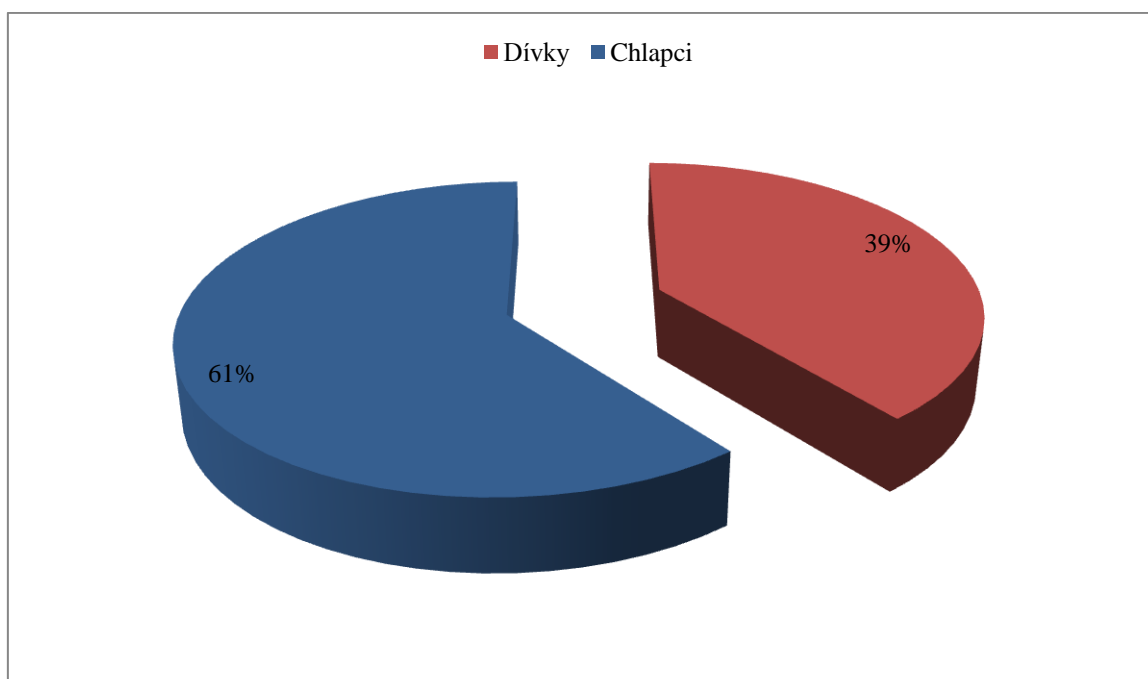
V dotazníku bylo použito šest uzavřených otázek a to uzavřených s výběrem možných odpovědí (některé byly polytomické, jiné škálové). Před zahájením samotného vyplňování byly žákům dány pokyny, jak postupovat. Průzkumu se zúčastnil plánovaný počet respondentů (74) a návratnost byla 100%. Dotazník je uveden jako příloha č. 1.

5.3 Průzkumný vzorek

Jako průzkumný vzorek byli vybráni všichni žáci šesté, sedmé, osmé a deváté třídy dané základní školy. Vzorek byl rozdělen dle pohlaví. Celkem se zúčastnilo 74 respondentů.

	Dívky	Chlapci	Celkem
Počet	29	45	74
%	39	61	100

Tabulka č. 1: Složení vzorku respondentů

Graf č. 1: Složení vzorku respondentů

5.4 Vyhodnocení průzkumu

Veškeré sesbírané údaje byly zpracovány do tabulek a grafů. V následujícím textu budeme prezentovat získané výsledky dle jednotlivých položek dotazníku.

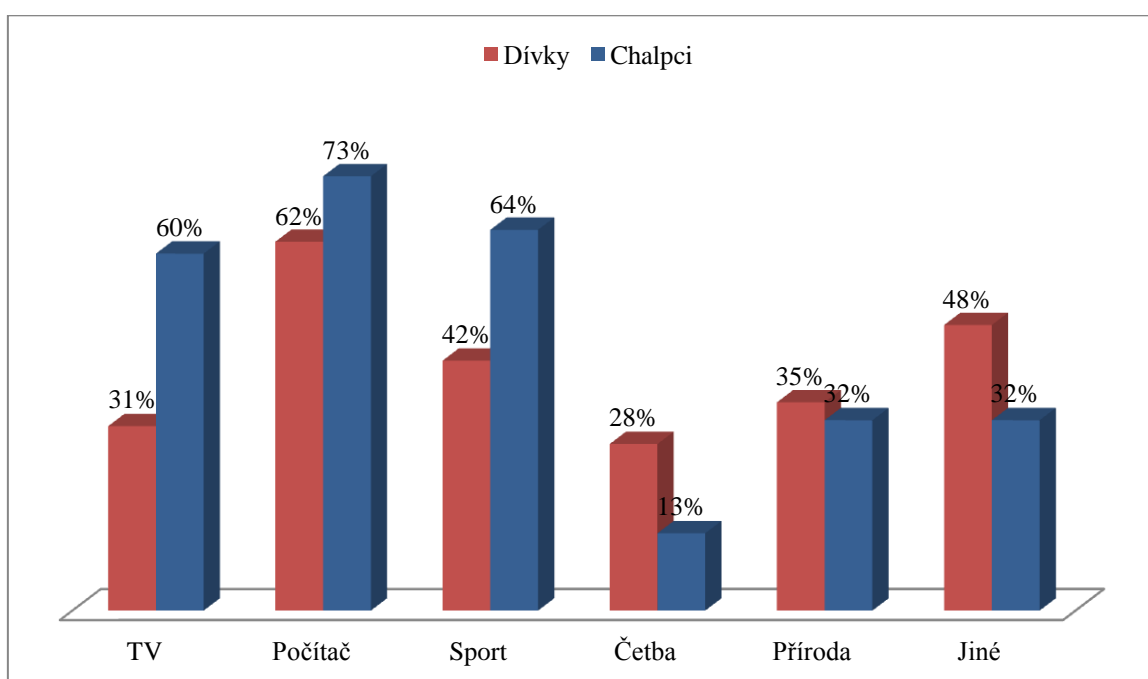
Otázka č. 1:

Jak trávíš volný čas? (Vyber libovolný počet činností)

Úkolem otázky č. 1 bylo zjistit způsob trávení volného času u žáků druhého stupně základní školy. Dětem bylo nabídnuto pět konkrétních činností, ze kterých měly možnost vybrat libovolný počet. V šesté kolonce jim bylo umožněno dopsat jinou volnočasovou činnost, která nebyla uvedena v předcházejícím výčtu odpovědí.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Dívám se na TV	9	31	27	60
Trávím ho u počítače (internet, faceook, hry, youtube atd.)	18	62	33	73
Sportuji.	12	42	29	64
Čtu	8	28	6	13
Chodím do přírody	10	35	14	32
Jiné_____ (prosím dopiš)	14	48	14	32

Tabulka č. 2: Jak trávíš volný čas?

Graf č. 2: Jak trávíš volný čas?

Vybrané odpovědi v první položce ukázaly, že v dnešní době největší procento dětí, jak dívek, tak chlapců, tráví svůj volný čas u počítače a televize. Nejmenší zájem projevují o četbu. A to zvláště chlapci, jak je patrné z výše uvedeného grafu. V kolonce jiných aktivit, uvedli hoši tyto odpovědi: trávení volného času venku s kamarády, šachy a stolní hry, práce v dílně na motorkách. Ve stejné kolonce uvedly dívky tyto jiné zájmy: hra na hudební nástroje, tanec, práce na zahradě a (stejně jako chlapci) trávení volného času venku s kamarády.

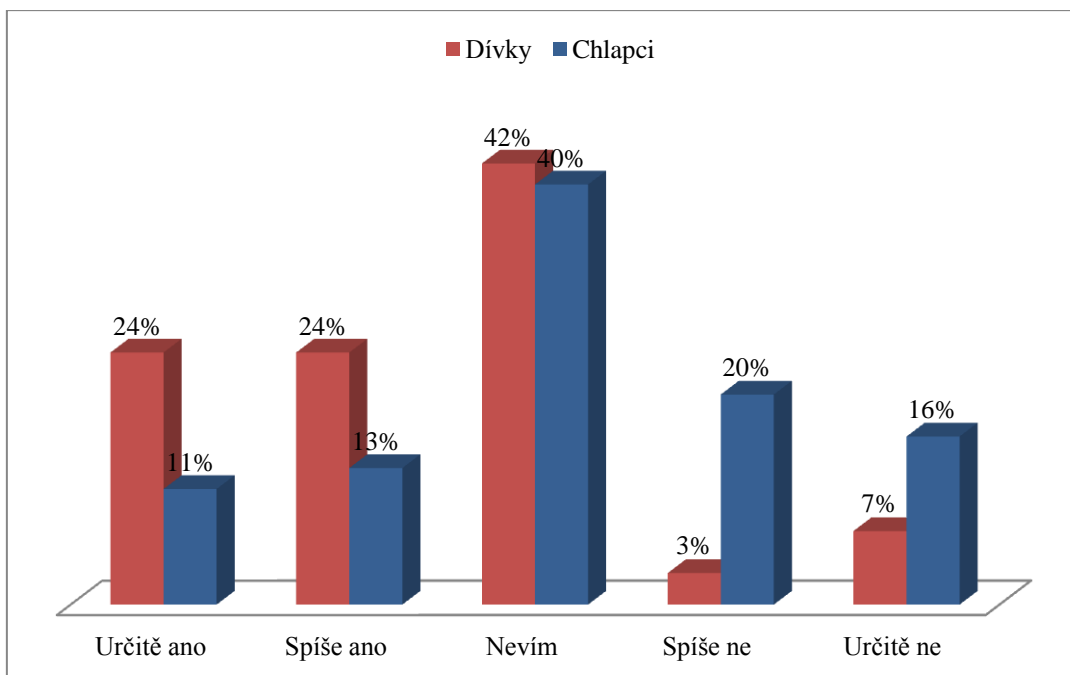
Otázka č. 2:

Pokud by na vaší škole byl turistický oddíl, měl/a bys zájem jej navštěvovat?

Cílem druhé položky bylo zjistit, zda by byl mezi žáky zájem o činnost turistického oddílu na škole.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Určitě ano	7	24	5	11
Spíše ano	7	24	6	13
Nevím	12	42	18	40
Spíše ne	1	3	9	20
Určitě ne	2	7	7	16
Celkem	29	100	45	100

Tabulka č. 3: Pokud by na vaší škole byl turistický oddíl, měl/a bys zájem jej navštěvovat?

Graf č. 3: Pokud by na vaší škole byl turistický oddíl, měl/a bys zájem jej navštěvovat?

Ze získaných odpovědí je patrné, že většina žáků neví, zda by o tuto aktivitu měla zájem. Nicméně čtvrtina dívek se vyjádřila kladně. Chlapci zaujímají postoj spíše negativní.

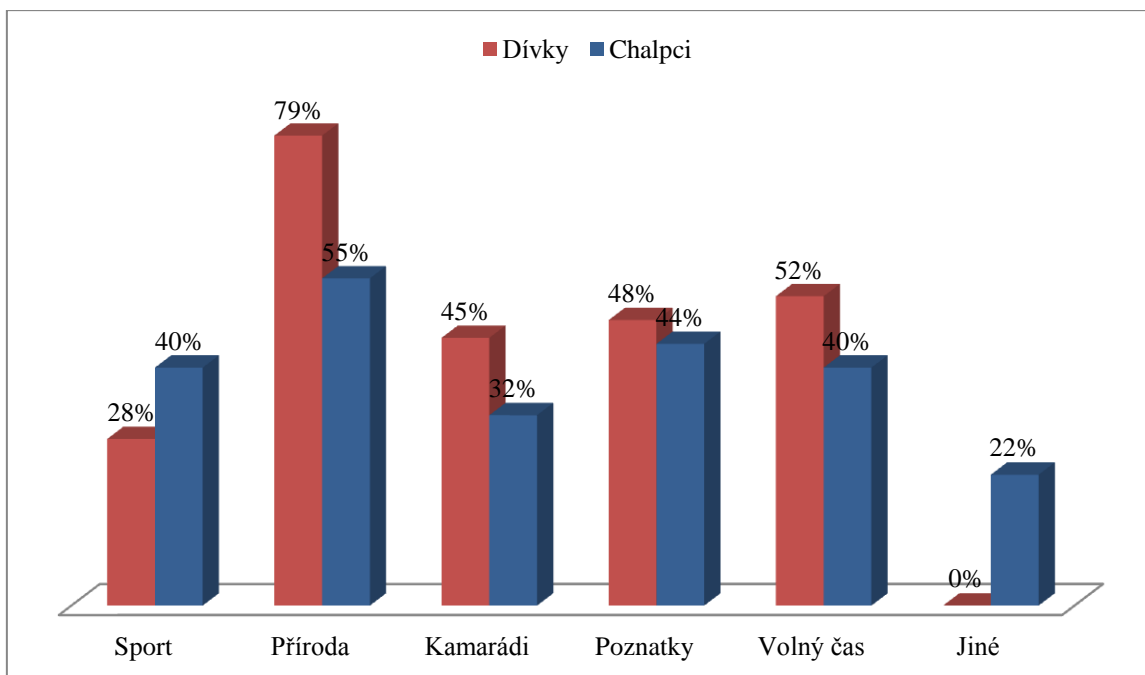
Otázka č. 3:

Co bys očekával/a od turistického oddílu? (Vyber libovolný počet činností)

Úkolem otázky č. 3 bylo zjistit, co by žáci očekávali od činnosti případně založeného turistického oddílu. Bylo jim opět nabídnuto pět návrhů, z nichž mohli vybrat libovolný počet odpovědí. V šesté kolonce mohli navrhnout své vlastní představy.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Sportovní vyžití	8	28	18	40
Pobyt v přírodě	23	79	25	55
Nové kamarády	13	45	14	32
Nové poznatky i dovednosti	14	48	20	44
Příjemně strávený volný čas	15	52	18	40
Jiné _____ (prosím dopiš)	0	0	10	22

Tabulka č. 4: Co bys očekával/a od turistického oddílu?

Graf č. 4: Co bys očekával/a od turistického oddílu?

Z vyhodnocených odpovědí a sestaveného grafu je na první pohled zřetelné, že naprosto jednoznačně vyhrála příroda. Na druhém místě se umístil příjemně strávený volný čas. Na posledním místě překvapivě skončil sport. Mezi vlastními představami v šesté kolonce se objevily tyto odpovědi: velké túry, zážitky, odpočinek a poznávání neznámých míst. Všechny zmíněné představy uvedli chlapci. Dívky se nevyjádřily.

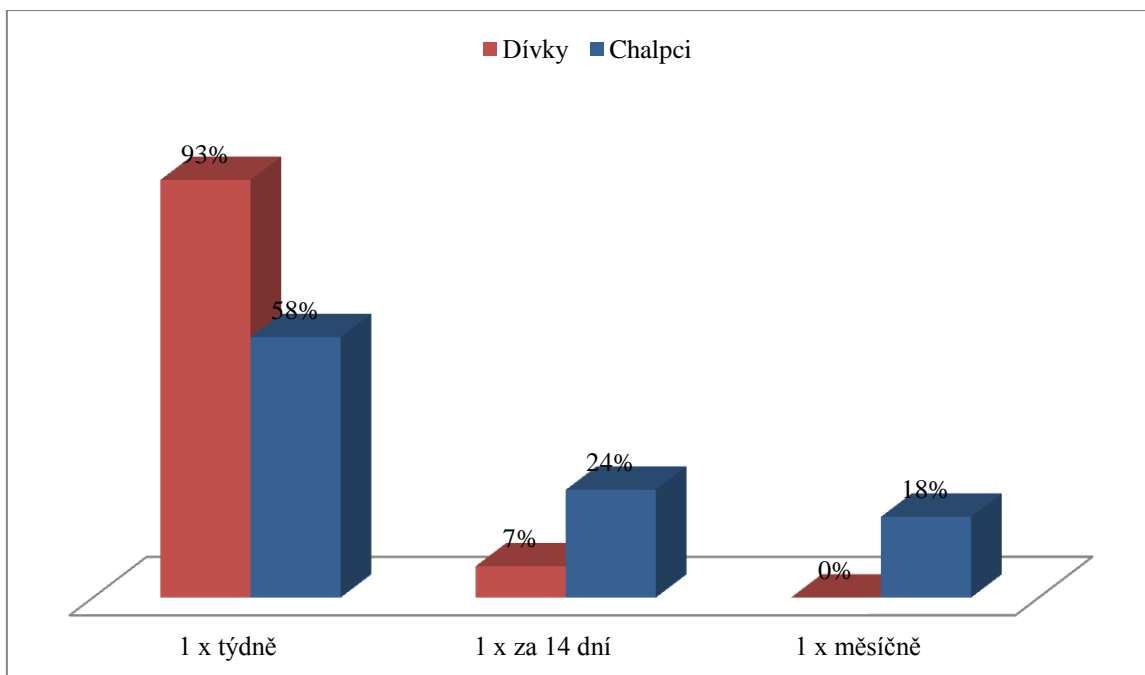
Otázka č. 4:

Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jak často bys chtěl/a tento oddíl navštěvovat?

Úkolem otázky č. 4 bylo zjištění frekvence návštěvnosti. Žáci se měli vyjádřit, jak často by byli ochotni turistický oddíl navštěvovat.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
1 x týdně	27	93	26	58
1 x za 14 dní	2	7	11	24
1 x měsíčně	0	0	8	18
Celkem	29	100	45	100

Tabulka č. 5: Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jak často bys chtěl/a tento oddíl navštěvovat?

Graf č. 5: Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jak často bys chtěl/a tento oddíl navštěvovat?

Z výše uvedeného grafu jasně vyplývá, že by žáci uvítali setkávání 1 x týdně. Dívkám by to vyhovovalo téměř všem.

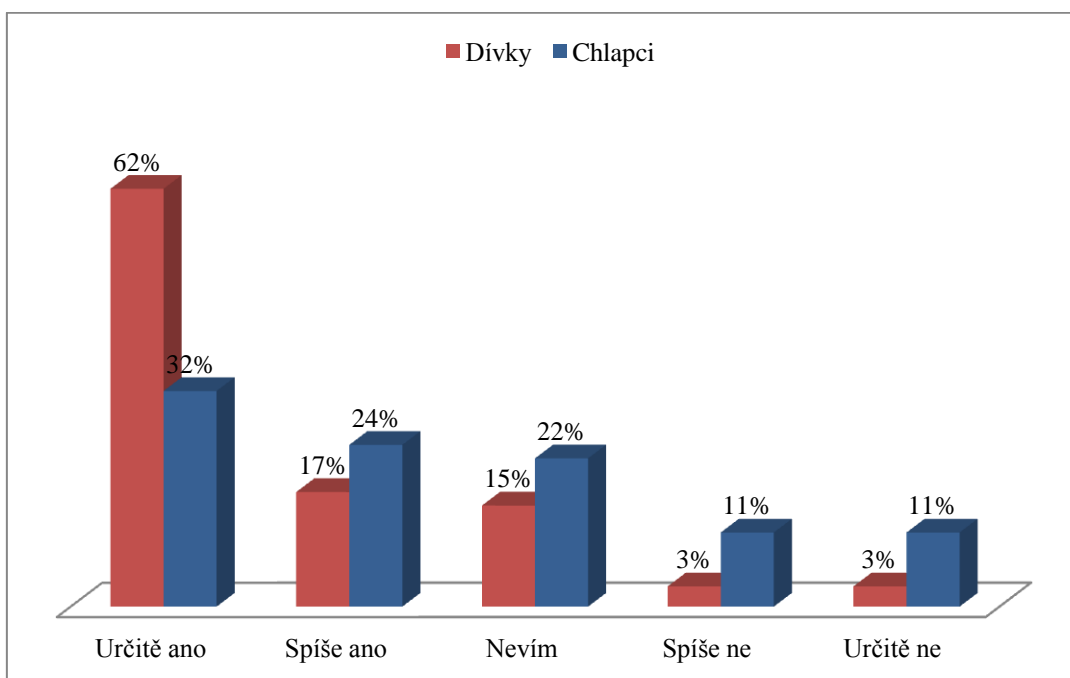
Otázka č. 5:

Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, líbily by se ti víkendové a celodenní akce jednou do měsíce?

Položka č. 5 nám měla naznačit, zda by byl zájem o víkendové i celodenní akce.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Určitě ano	18	62	14	32
Spíše ano	5	17	11	24
Nevím	4	15	10	22
Spíše ne	1	3	5	11
Určitě ne	1	3	5	11
Celkem	29	100	45	100

Tabulka č. 6: Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, líbily by se ti víkendové a celodenní akce jednou do měsíce?

Graf č. 6: Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, líbily by se ti víkendové a celodenní akce jednou do měsíce?

Nejvíce odpovědí ukázalo, že by žáci měli určitě zájem o víkendové a celodenní akce. Zájem dívek byl mnohem větší než zájem chlapců.

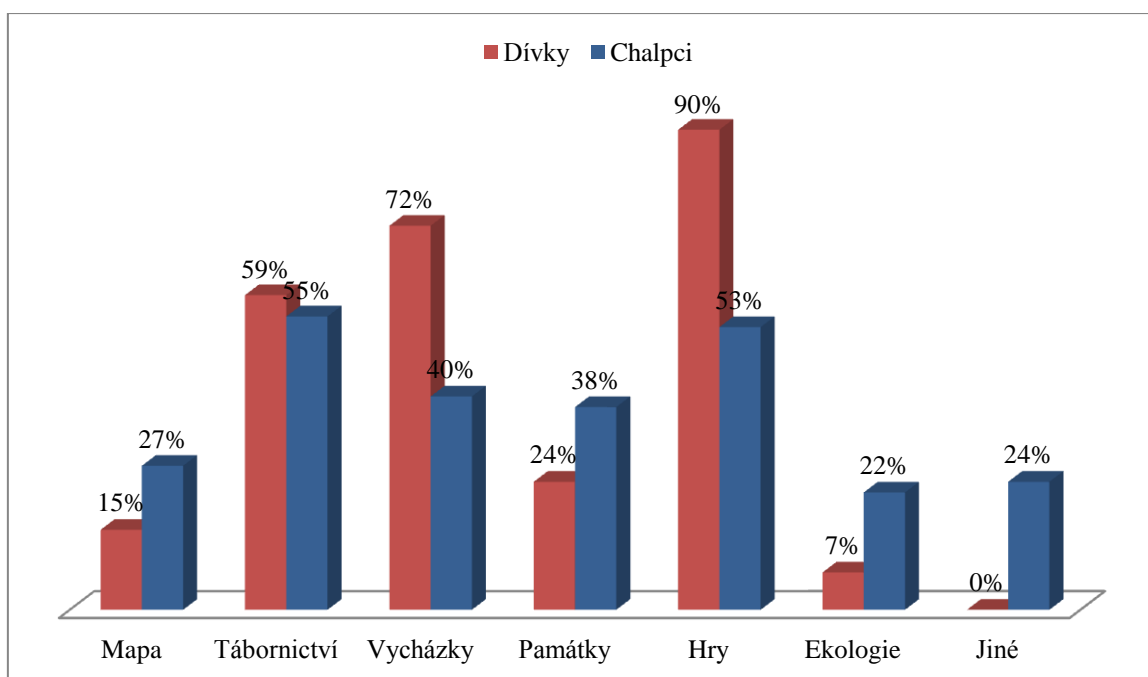
Otázka č. 6:

Pokus bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jaké činnosti bys rád/a v oddíle uvítal/a? (Vyber libovolný počet činností)

Položka č. 6 obsahuje již velmi konkrétní nabídku činnosti turistického oddílu. Úkolem bylo zjistit, jaké aktivity by žáci nejraději realizovali, pokud by se rozhodli jej navštěvovat. Opět jim bylo nabídnuto pět návrhů, z nichž mohli vybrat libovolný počet. V šesté kolonce mohli uplatnit a vypsát své vlastní nápady.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Práci s mapou	4	15	12	27
Tábornické dovednosti	17	59	25	55
Vycházky v přírodě	21	72	18	40
Navštěvování historických památek	7	24	17	38
Hry v přírodě	26	90	24	53
Věnování se ekologii	2	7	10	22
Jiné _____ (prosím dopiš)	0	0	11	24

Tabulka č. 7: Pokus bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jaké činnosti bys rád/a v oddíle uvítal/a?

Graf č. 7: Pokus bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jaké činnosti bys rád/a v oddíle uvítal/a?

Vyhodnocením odpovědí a z výše uvedeného grafu vyplývá, že největší zájem by měly děti o hry a vycházky v přírodě a také tábornictví. Práce s mapou, poznávání historických památek a ekologie zůstaly mírně v pozadí. Nicméně o tyto činnosti projeví větší zájem chlapci. K šesté kolonce se vyjádřili pouze chlapci a navrhovali tyto možnosti: pomáhání zvířím, jiná zábava a hezké holky. Z toho je zřejmé, že chlapci mají větší fantazii.

5.5 Shrnutí výsledků průzkumu

Cílem průzkumu bylo zmapovat, jak děti tráví svůj volný čas, zda by měly zájem navštěvovat turistický oddíl a jaká by měla být náplň jeho činnosti.

V první položce se potvrdil současný nepříznivý trend, který ukazuje, že mládež tráví většinu svého volného času u počítačů a televizních obrazovek. Tento sedavý způsob života působí špatně na jejich fyzický vývoj (obezita, nemotornost, častá nemocnost atd.). Zároveň nepříznivě ovlivňuje i jejich duševní vývoj, neboť tráví spoustu hodin ve virtuálním světě. Za zmínku ale stojí také to, že sport se umístil na druhém místě, což je velmi pozitivní zjištění. Také se ukázalo, že i v dnešní přetechizované době děti rády tráví volný čas v přírodě.

Ve druhé položce, kde byl zjišťován zájem o účast v turistickém oddíle, drtivá většina respondentů odpověděla zatržením odpovědi „nevím.“ To nám naznačuje, že převážná část dětí si nedovede představit, co má od činnosti v takovém zájmovém útvaru očekávat.

Ve třetí položce byly dětem předloženy již podrobnější návrhy činností a ihned bylo vidět, že respondenti se stali konkrétnější a uvědomili si, co by mohli od turistického oddílu očekávat. Jednoznačně převládl zájem o pobyt v přírodě.

Pátá položka měla za úkol zjistit, zda by měli žáci zájem také o víkendové a celodenní akce. Z vyhodnocení grafu je naprosto jasné, že ano.

Úkolem poslední, šesté položky bylo zmapovat, jaké činnosti by zájemci v oddíle nejraději uvítali. Vyhodnocením bylo zjištěno, že na prvním místě u dívek se jedná o hry a vycházky v přírodě. Tábornické dovednosti by si zvolila většina chlapců, ale i děvčata by tuto možnost ve velké míře uvítala, což nám naznačuje procentuální vyjádření.

Výše uvedený dotazník se ukázal jako přínosný a posloužil svému účelu. Turistický oddíl na této škole by mohl být založen. Díky otázkám, na které žáci ochotně odpovídali, by se dal v budoucnu kvalitně sestavit projekt celoroční práce tohoto oddílu.

ZÁVĚR

Budoucností našeho národa jsou děti. Proto bychom se my dospělí měli snažit dát jim co nejlepší péči, vzdělání i výchovu. Práce s dětmi je posláním. Každý toto povolání vykonávat nemůže. Musí to být člověk se specifickými charakterovými vlastnostmi, přirozenou autoritou a dokonalým odborným vzděláním. Jedná se o učitele, vychovatele a pedagogy volného času.

Naplnit volný čas dnešních dětí a mládeže je poměrně složitý proces. Právě správné a smysluplné využívání volného času a pohybu v přírodě je ústředním tématem mé bakalářské práce. V jejím závěru bych ráda stručně zhodnotila průběh i výsledek svého snažení.

V prvé řadě jsem se pokusila definovat dítě a jeho vývoj, zvláště pak problematické období dospívání. Také jsem vymezila pojmy volný čas, zážitková pedagogika a charakterizovala osobnost pedagoga volného času. Dále jsem se zabývala nejpřirozenější dětskou aktivitou, kterou je hra.

Další část bakalářské práce přibližuje turistiku, jež se provozuje v přírodě a je nejrozšířenější formou pohybové aktivity všech věkových kategorií. Turistika bude také stěžejním prvkem v mém budoucím projektu. Právě turistika spojená se zážitkovou pedagogikou by mohla být jednou z možností smysluplného vyplnění volného času.

Výzkumná část byla realizována dotazníkovou metodou. Některé výsledky byly uspokojivé, jiné méně. K těm méně dobrým patří zjištění, které potvrdilo, že nejčastější formou trávení volného času dětí a mládeže je sezení u počítače. V dnešní konzumní společnosti, kdy jsou rodiče pracovně vytíženi a děti se uchylují k dennodennímu usedání za počítač, je mnohdy pohyb v přírodě zanedbáván. Pozitivním zjištěním však pro mne bylo, že i dnes je stále spousta dětí, které by chtěly navštěvovat turistický oddíl, navazovat nová přátelství, jezdit na výlety, učit se tábornickým dovednostem, prožívat dobrodružství a poznávat svůj kraj.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- CAJTHAML, V. *Metodika turistiky*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955.
- ČINČERA, Jan. *Práce s hrou pro profesionály*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1974-0.
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HANUŠ, Radek, CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Gram, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
- HAVELKA, Jan. *Z historie organizované turistiky*. Praha: KČT a Asociace TOM, 2011.
- HOLENDA, Slávek, MAZAL, Vladimír. *Učební texty pro kvalifikační stupeň „Vedoucí turistiky“*. Praha: Trasa, 2013.
- CHLÁDEK, Lubomír. *Příprava a vedení pěších, lyžařských a cyklistických výletů a vysokohorských túr*. Pardubice, 2008.
- KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008. 246 s. ISBN 978-80-7409-024-0.
- KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7409-030-1.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál, 2009. 325 s. ISBN 978-80-7367-572-1.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- PELÁNEK, Radek. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, 2008. 208 s. ISBN 978-80-7367-353-6.

- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2007.
- SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1039-6.
- SPOUSTA, Vladimír. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: MU, 1998. ISBN 80-210-1274-9.
- SÝKORA, Bohuslav a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 3. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.
- ŠVEJCAR, Josef. *Péče o dítě*. Praha: Agem, 1994.
- VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print - Typia, 2001. ISBN 80-863-8400-4.
- Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání*.
- VYHNÁLKOVÁ, Pavla. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-86768-73-1.
- VYŠKOVSKEÝ, Jan a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Masarykova univerzita v Brně, 1997. ISBN 80-210-1552-7.
- ZAPLETAL, Miloš. *Velká encyklopedie her 1, Hry v přírodě*. 2. Praha: Leprez, 1995. 623 s. ISBN 80-901826-6-6.
- ZAPLETAL, Miloš. *Vycházky a výlety s dětmi*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-750-7.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

PŘÍLOHA Č. 1:

DOTAZNÍK

Věk:

Třída:

Pohlaví:

Vybrané odpovědi označ křížkem v rámečku.

1) Jak trávíš volný čas?

(vyber libovolný počet činností)

- dívám se na TV
- trávím ho u počítače (internet, facebook, hry, youtube atd.)
- sportuji
- čtu
- chodím do přírody
- jiné _____ (prosím dopiš)

2) Pokud by na vaší škole byl turistický oddíl, měl/a bys zájem jej navštěvovat?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

3) Co bys očekával/a od turistického oddílu?

(vyber libovolný počet činností)

- sportovní vyžití
- pobyt v přírodě
- nové kamarády
- nové poznatky i dovednosti
- příjemně strávený volný čas
- jiné _____ (prosím dopiš)

4) Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jak často bys chtěl/a tento oddíl navštěvovat?

- 1 x týdně
- 1 x za 14 dní
- 1 x měsíčně

5) Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, líbily by se ti víkendové a celodenní akce jednou do měsíce?

- určitě ano
- spíše ano
- nevím
- spíše ne
- určitě ne

6) Pokud bys měl/a zájem oddíl navštěvovat, jaké činnosti bys rád/a v oddíle uvítal/a?

(vyber libovolný počet činností)

- práci s mapou
- tábornické dovednosti
- vycházky v přírodě
- navštěvování historických památek
- hry v přírodě
- věnování se ekologii
- jiné _____ (prosím dopiš)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Brigita Valentová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Zájem žáků o turistický oddíl při základní škole.
Název v angličtině:	Pupils' interest in elementary school hiking club.
Anotace práce:	Záměrem této bakalářské práce je zjistit, zda by žáci druhého stupně ZŠ měli zájem o zřízení turistického oddílu při škole a jak by si představovali jeho činnost. Cílem teoretické části této bakalářské práce je zaměřit se na vymezení pojmů dítě, dospívání, volný čas, hra, zájmové útvary, příroda a turistika. V praktické části práce bylo realizováno průzkumné šetření. Na jeho základě jsem došla k závěru, že by většina dětí takový oddíl na škole uvítala.
Anotace v angličtině:	The aim of this bachelor's thesis is to determine whether the pupils of the primary school were interested in setting up hiking club in the school and how they imagined their activities. The theoretical part of this bachelor's thesis is to focus on definitions of child, teenage, leisure time, play, interest groups, nature and hiking. In the practical part of the thesis was carried out exploratory investigation. On that basis, I concluded that most of the children at the school such club welcomed.
Klíčová slova:	Dítě, mládež, dospívání, volný čas, hra, příroda, turistika, zájmové organizace, zájmový útvar.
Klíčová slova v angličtině:	Child, youth, adolescence, leisure time, game, nature, hiking, interest organizations, interest group.
Přílohy vázané v práci:	Dotazník.
Rozsah práce:	50 stránek.
Jazyk práce:	Čeština.